

Київська Академія 21 (2024): 95–164.
doi 10.18523/1995-025X.2024.21.95-164
<http://ka.ukma.edu.ua>

Віталій Михайловський

Єдинороги нашого Середньовіччя. Писарі земських судів Руського та Подільського воєводств у 1434–1500 роках

У статті проаналізовано кількісний склад, кваліфікацію, регіони походження та досвід роботи писарів земських судів Руського та Подільського воєводств у 1434–1500 рр. У Руському воєводстві це такі земські суди: Львівський, Перемишльський, Галицький та Сяноцький, а в Подільському – Кам'янецький. Специфікою Руського воєводства було існування виїзних сесій Перемишльського земського суду у Переворську та ймовірно Львівського у Жидачеві. В результаті дослідження переглянуто відомий на сьогодні перелік земських писарів у цих воєводствах, який вдалося доповнити та значно уточнити дякуючи залученню нових даних і перепрочитанню усіх доступних джерельних згадок про цих урядників. Виклад матеріалу у статті подано з урахуванням перших згадок про уряди земського писаря в обох воєводствах, досвіду урядування або ж роботи писарем в інших інституціях, місцю здобування освіти, регіону походження та згадок про урядування. Окремо звернуто увагу на те, що, з огляду на брак кваліфікованих кадрів, до виконання урядницьких функцій залучалися особи з середовища Католицької церкви, які мали відповідну кваліфікацію, насамперед знання латинської мови, та поєднували земські уряди з душпастирськими обов'язками. Винятковим явищем серед усього загалу писарів є випадок кам'янецького земського писаря Миколая з П'ящиць, що поєднував цей уряд з обов'язками особистого писаря старости, а ще й був війтом руської громади Кам'янця. Уміння писати на території руських воєводств Польського королівства у пізньому Середньовіччі було рідкісним фахом. Особи, що могли латинською мовою спорядити документи в судових установах, де дебати велися руською та польською мовами, були рідкісними та цінними фахівцями.

Ключові слова: писар, урядник, земський суд, освіченість, писемність, Польське королівство, Руське воєводство, Подільське воєводство.

Пізнє Середньовіччя у нашій історії було першим періодом, коли вміння писати стало одним із важливих елементів функціонування держави, права та цивільно-правових відносин. Свідченням цього є десятки, а згодом сотні й тисячі документів, що походили з королівської, старостинських, намісницької та міських канцелярій, які, нарівні з приватними документами, підтверджують важливість уміння писати як ремесла. Писар, на перший погляд непримітна особа, ставав тим, хто, виконуючи покладені на нього обов'язки, споряджав документи та весь документообіг – від формуляра до архівування документації.

Самих писарів ми знаємо з коротких прикінцевих формул, де зазначалося їхнє ім'я та прізвище / прізвище, чи зі спорадичних згадок у джерелах, де писар міг виступати стороною судової справи. Такі свідчення другої половини XIV – першої третини XV ст. потребують ретельного аналізу з врахуванням специфіки постановня того чи того документа. Здебільшого кожен випадок роботи писаря – це або разовий акт наймання, або залучення фахівця з канцелярії володаря чи намісника залежно від того, яку правову ситуацію належало описати. Що ж до писарів станових судових установ, то їхня робота являла собою цілком інакший прояв уміння писати, організувати роботу канцелярії та зберігати споряджені документи.

Після впровадження судових установ на території новоутворених у 1434 р. Руського та Подільського воєводств кількість писемних документів зростає у геометричній прогресії, і то навіть беручи до уваги лише збережені до сьогодні актові книги та окремі документи (найчастіше у вигляді актів на пергаменті, посвідчених земським суддею та підсудком). Будь-яка судова установа – це не тільки встановлені згідно з правом земський суддя, підсудок і писарі, але й коморники, що були заступниками судових урядників, а також працівники канцелярії, про яких відомо вкрай мало. Діяльність судів передусім можна оцінити й дослідити завдяки наявності писемних документів – судових книг, фасцикулів, витягів із судових актів та окремих документів суду, які у XV ст. часто оприлюднювалися на вимогу сторін. У підсумку власне завдяки роботі писарів у нас є можливість вивчати історію пізнього Середньовіччя.

У цій статті мова піде про кілька аспектів діяльності писарів Руського та Подільського воєводств упродовж XV ст. По-перше, буде наведено приклади функціонування уряду писаря до впровадження коронного права у 1434 р., адже збережені джерела та кар'єра окремих осіб, що фіксуються як писарі, дозволяють побачити виконання їхніх функцій на постійній основі у регіональних судах. По-друге, буде простежено кількість осіб, що виконували функції земських писарів у двох воєводства та, відповідно, шести земських судах. По-третє, йтиметься про персональний склад цієї урядницької групи, де по-можливості (з огляду на наявну джерельну базу) буде представлено їхнє походження, освіту, досвід та траєкторію кар'єри.

Поява станових судових установ у 1434 р. відбулася не на порожньому місці. Є чимало свідчень того, що у 1420-х – на початку 1430-х рр. на території майбутнього Руського воєводства діяли територіальні суди, що їх у джерелах часто названо «земськими», і збереглося чимало згадок про суддів. Чи не вперше особа, позначена як «суддя», згадується під 1359 р. – «Олефъръко соудя»: мова про перемишльського зем'янина, котрий посвідчив акт продажу Анною Радивонковою майна Петрові Радційовському¹. Одне з перших свідчень про суддю певної території фіксується під 23 травня 1390 р., коли з цим урядом уперше згадано перемишльського суддю Костька Болестрашицького (судья перемышльский)², званого й раніше як особа, що спорядила чимало документів. Не вдаючись у наведення прикладів, пов'язаних із суддями до 1434 р., що є темою окремого дослідження, зазначу, що у джерелах згадуються наступні регіональні судді: львівський, перемишльський, галицький та сяноцький³. Можна ствердити, що у кожній із земель майбутнього

¹ Володимир Розов, *Українські грамоти*, т. 1: XIV в. і перша половина XV в. (Київ, 1928), 10 (№ 5). Ще раз з таким урядом Оліферко згадується у 1366 р., коли той таки Радційовський купує нерухомість у Хлиплі та Захарія Шульжичів: там само, 12 (№ 6).

² Там само, 176 (№ 23 а).

³ Так, 19.10.1404 р. серед учасників судової суперечки згадано сяноцького суддю Яцка («Ацко судья саноцки»): там само, 70 (№ 38). Згадка про львівського суддю Олешка Грудковича походить з 21.11.1405 р. «Oleskone iuduce lemburgiensi»: *Akta grodzkie i ziemskie* (далі – AGZ) (Lwów, 1873), 4: 21 (№ 10). Про галицького суддю, можливо вперше, дізнаємося наприкінці літа – на

Руського воєводства діяли місцеві суди, а отже, найімовірніше, були й писарі. Приклад Костька Болестрашицького під цим кутом зору показовий: особа, відома до того як писар, на початку 1390-х рр. стала перемишльським суддею.

Що ж до Поділля, з якого після смерті великого князя Вітовта у 1430 р. та протистояння між королем Владиславом II Ягайлом і його братом, великим князем Свидригайлом, було виділено західну частину, котра стане Подільським воєводством, то тут за браком джерел немає свідчень про функціонування регіональних судових установ. Можливо, тоді їх там ще й не було, коли взяти до уваги плинність змін на Поділлі упродовж 1395–1434 рр.⁴

На стале функціонування Сяноцького суду натрапляємо з 1423 р. Видавці найдавніших актових матеріалів цього суду (ще не земського в розумінні змін 1434 р.) датують першу сесію суду 18 грудня 1423 р.⁵ Сам факт діяльності суду та його збережені акти вказують, що хтось мав це записувати. Такою особою був якийсь Миколай («Nicolaum notarium»), посвідчений у заголовках судової сесії разом із суддею та сяноцьким замковим воєводою від 18 березня 1424-го аж по 18 травня 1430 р. як сяноцький писар⁶. Більшість загадок про нього припадає на 1425 р. Позаяк згадується лише його ім'я, встановити, хто він і звідки походить, практично неможливо, ба навіть неясно, чи особа, яку названо писарем у 1425, 1427 та 1429 рр., одна й та сама. Не виключено теж, що власне він позначив себе у заголовку сесії від 6 серпня 1427 р. поруч із перемишльським деканом Франциском («Franciscus Decanus, Notarius

початку осені 1409 р.: ним був «панъ судил Дробышь»: Розов, *Українські грамоти*, 74 (№ 40).

⁴ Детальніше про зміни див.: Віталій Михайловський, *Історія, мова, географія: топоніми середньовічного Поділля* (Київ: Темпора, 2021), 18–76. Це не означає, що на Поділлі не було тих, хто вмів писати. Принаймні документи з канцелярій князів Коріатовичів у 1370–1394 рр., Свидригайла (1400–1401), Спитка з Мельштина (1395–1399), королівських намісників (1402–1411) чи з канцелярії намісників Вітовта (1411–1430) писали кваліфіковані писарі, що володіли руською та латинською мовами.

⁵ AGZ (Lwów, 1886), 11: 1.

⁶ Ibid., 5. Ще кілька згадок про цього суддю походять з 16.06., 1.08., 27.10., 10.11., 17.11.1425, 27.08.1427, 14.05.1429 рр.: Ibid., 17, 22, 24, 31, 45.

terrestris etc.»)⁷. До того ж, під 18 березня 1430 р. у заголовку судової сесії писаря Миколая названо ще й воєводою («Nicolaum Notarium et Woyewodam»)⁸. Чи це та сама особа, яка, крім писарських обов'язків, виконувала функції замкового воєводи? Ще більше заплутує справу згадка від 13 лютого 1434 р. про особу з таким самим іменем, але на уряді міського писаря Сянока («Nicolaus Notario civitatis Sanocensis»)⁹. У цьому ж році під 28 серпня згадується безіменний міський писар Сянока («Notario civitatis»)¹⁰. З наведених прикладів можна зрозуміти хіба те, що документи записувалися кваліфікованим писарем / писарями, але точніше їх ідентифікувати складно, як і ствердити, чи одна й та сама особа була писарем у різних установах – Сяноцькому суді (що розглядав справи усієї землі), міському суді Сянока та в канцелярії місцевого замку. З певністю випадає констатувати лише те, що в Сяноцькій землі суд діяв від 1423 р., тобто ще перед упровадженням коронного права, і що від нього зберігся один із двох цілісних комплексів джерел судового змісту з-перед 1434 р.¹¹, які оформлював писар на ім'я Миколай. З решти згадок випливає, що до потреб цього суду, схоже, могли залучати міського писаря з таким самим іменем Миколай (або він працював і там?). Імовірно, до цього залучали й писаря Сяноцького ґроду Андрія / Анджея – не виключено, тотожного майбутньому земському писарю Анджею з Літині, що посідав цей уряд упродовж 1446–1479 рр. Загалом виглядає так, що одна особа в силу

⁷ Ibid., 32. У покажчику цей Франциск згадується серед сяноцьких писарів, але в тексті жодна згадка про нього не містить означення «писар»: Ibid., 51, 52.

⁸ Ibid., 54.

⁹ Ibid., 84.

¹⁰ Ibid., 88.

¹¹ Ще одним цілісним комплексом судових актів є матеріали Холмського земського суду, зокрема його сесій у Грубешові. Про функціонування земського суду в Грубешові див.: Maria Stankowa, «Sąd hrubieszowski w XV w.,» *Rocznik Lubelski* 16 (1973): 27–40. Матеріали найдавнішої актової книги суду в Грубешові опубліковано: *Zapisy sesji sądowych w Hrubieszowie z lat 1429–1470*, wyd. Grzegorz Jawor, Małgorzata Kołacz-Chmiel, Anna Sochacka (Warszawa: DiG, 2023). Урядники цього суду в даній статті не розглядаються, бо Холмська земля увійшла до складу Руського воєводства лише в 1525 р.: Віталій Михайловський, «Холмська земля,» в *Енциклопедія історії України* (Київ: Наукова думка, 2013), 10: 404–405.

ще невеликої кількості справ гіпотетично могла поєднувати своє уміння писати на кількох посадах. Пізніше, коли суттєво наросла кількість документів, які почали продукувати канцелярії судів, це стане неможливим навіть у найменшій із земель – Сяноцькій.

Огляд найдавніших записок Сяноцького суду наштовхує на певні джерелознавчі підсумки, що їх варто тут навести. Головним джерелом нашої поінформованості про земських писарів мали би бути: а) актові книги відповідних судових установ; б) матеріали канцелярій цих судів разом із вихідними документами; в) актові документи XV ст., де писарі виступали реципієнтами (насамперед акти надань володарів чи старост), або були свідками надання. Останній варіант є найскладнішим для опрацювання як найчистіший. Адже поза чималою, хоч і цілком осяжною, кількістю оригінальних документів XV ст., збереглася величезна кількість копій у списках наступних століть, виявлення яких вимагає трудомістких пошуків та студій. Розширення наведеного вище переліку дякуючи залученню актів консисторії чи матеріалів Коронної метрики сьогодні вже принципово не змінює обсяг інформації про земських писарів. Так, у рідкісному, як на реалії XV ст., чернетковому записі до книги Коронної метрики переліку урядників руських воеводств 1484 р. земських писарів немає, хоч тут представлено земських суддів та підсудків Перемишльської, Львівської, Галицької, Подільської, Белзької та Сяноцької земель¹². Це певною мірою відображає неprestижність уряду земського писаря, на чие ім'я, нехай і вкрай рідко, натрапляємо у заголовках судових сесій, де традиційно представлено головних учасників судового засідання.

Також немає жодної королівської номінації XV ст. на земський уряд писаря для руських воеводств у Коронній Метриці, що збереглася від 1447 р. Схоже, найдавнішою королівською номінацією такого змісту є привілей від 16 березня 1506 р., виставлений у Любліні, яким король Олександр надав цей уряд галицькому плебану Маркові / Мареку Домбровському після відмови попереднього

¹² Archiwum Główne Akt Dawnych, Metryka Koronna, sygn. 13, k. 170–172. У реґесті цього документа зазначено: «Dignitarii et officiales terrarum Prussiae, Praemisiensis, Leopoliensis, Haliciensis, Podoliae, Belzensis, Sanocensis, Gostinensis et Ravensis»: *Matrucularum Regni Poloniae Summaria*, ed. Theodorus Wierzbowski, vol. 1: *Casimiri IV regis tempora compectens (1447–1492)* (Varsaviae, 1905), 89 (№ 1741).

писаря Стефана Куницького, що був до того ж кам'янецьким каноніком¹³. Цей приклад засвідчує не тільки те, що королівські номінації на земські уряди для руських воєводств упродовж XV ст. рідко записували до Коронної метрики, а й те, що з огляду на фрагментарність актових книг неможливо прослідкувати королівську номінаційну політику. Втім, усе ж не бракує самих актових книг XV ст., які ніколи би не постали без писарів.

Найпростіше описати стан збереження актових книг Подільського воєводства. Найдавніша актова книга, що дійшла до нашого часу, починається від 1521 р.¹⁴, хоч книги земського суду вели й перед тим. Свого часу Леон Бялковський у своїй монографії про Поділля XVI ст. описав передачу 14 травня 1542 р. земської канцелярії від Міхала і Марціна, синів покійного земського судді Вікторина Подфіліпського: ними було передано документи та одинадцять земських книг («acta seu libri terrestres inventi sunt numero undecim»)¹⁵, а вже 1551 р. в канцелярії нараховувалася 21 актова книга¹⁶. Зважаючи на те, що десять перших збережених книг за 1521–1584 рр. не є такими, що охоплюють кожна по одному рокові¹⁷,

¹³ *Matricularum Regni Poloniae Summaria* (далі – MRPS), vol. 3: *Alexandri regis tempora compectens (1501–1506)* (Varsoviae, 1908), 183 (№ 2852) («Rex notariatum terrestrem Haliciensem, per resignationem Stephani Cuniczky, canonici Camenecensis, vacantem, Marco Dambrowsky, plebano Haliciensis, donat»: «Король надає галицьке земське писарство, вільне після відмови Стефана Куницького, кам'янецького каноніка, галицькому плебанові Маркові Домбровському»).

¹⁴ Центральний державний історичний архів України, м. Київ (далі – ЦДІАК України), ф. 37 «Кам'янецький земський суд», оп. 1, спр. 1, «Актова книга за 1521–1545 роки».

¹⁵ Leon Białkowski, *Podole w XVI wieku. Rysy społeczne i gospodarcze* (Warszawa, 1921), 4, 194–195 (doc. 15).

¹⁶ Ibid., 4. Певним виправданням може бути те, що невідомо, що мали на увазі під словом «книга» у 1551 р. Тобто йдеться і про формат, і найголовніше – про обсяг. Пізніша практика другої половини XVII та XVIII ст. вимагала від опису актових книг вказівки початкової та прикінцевої дати та справ, що розглядалися. Про різні переліки та опис актових книг, знищених у Брацлаві 1595 р., а також тих, що передавалися до суду на початку XVIII ст. у Кам'янці, див.: Віталій Михайловський, «Доля актових книг історичного Поділля: два епізоди з 1595 і 1704 років», в *Крізь століття. Студії на пошану Миколи Крикуна з нагоди 80-річчя* (Львів, 2012), 396–416.

¹⁷ ЦДІАК України, ф. 37, оп. 1, спр. 1–11. Справа № 3 за 1543–1581 рр. вибула у ф. 44, «Вінницький гродський суд», оп. 1, спр. 1.

можна припустити, що у 1542 і 1551 рр. теж ішлося про книги, які стосувалися часів до 1521 р., а можливо – й книги XV ст.

Натомість справа зі збереженістю актових книг Руського воєводства виглядає набагато яснішою. Серед матеріалів чотирьох земських судів за 1434–1500 рр. до нашого часу дійшло: п'ять книг Львівського суду за 1454–1499 рр.¹⁸; п'ять книг Перемишльського суду за 1436–1506 рр.¹⁹; п'ять книг Галицького суду за 1435–1489 рр.²⁰; три книги Сяноцького суду за 1423–1517 рр.²¹. До цього варто додати ще й п'ять книг Переворського земського суду за 1437–1512 рр., що був виізною філією Перемишльського суду²². Сказане не означає, що земські книги судів Руського воєводства не зазнавали втрат. У своїх працях історик права Пшемислав Домбковський навів свідчення про існування більшої кількості актових книг, аніж їх дійшло до нашого часу. Для прикладу, ревізія перемишльських земських книг 1506 р., яку проводили місцевий католицький єпископ Мацей та коронний підканцлер Ян Тарновський, згадує десять книг (шість «старих» і чотири «нові») ²³, тобто більше, аніж зберігається у львівському архіві сьогодні. Про найдавніші переворські книги зазначено, що вони розпочинаються 1458 р. і сягають 1506 р. (їх було опубліковано в 19-му томі серії «*Akta grodzkie i ziemskie*») ²⁴. Як видно з сучасного опису, початкова хронологія переворських книг насправді дещо раніша.

З пізніших свідчень відомо, що у другій половині XV ст. існували жидачівські земські книги ²⁵. Так, у справі 1478 р. є посилання

¹⁸ Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДІАЛ України), ф. 10, «*Львівський земський суд*», оп. 1, спр. 3–5, 164–165.

¹⁹ Там само, ф. 14, «*Перемишльський земський суд*», оп. 1, спр. 1–5.

²⁰ Там само, ф. 6, «*Галицький земський суд*», оп. 1, спр. 1–5.

²¹ Там само, ф. 16, «*Сяноцький земський суд*», оп. 1, спр. 1–3.

²² Там само, ф. 12, «*Переворський земський суд*», оп. 1, спр. 1–4; оп. 2, спр. 1.

²³ Przemysław Dąbkowski, *Księgi sądowe przemyskie i przeworskie w dawnej Polsce* (Przemysł, 1936), 11–12. «[...]libros seu acta terrestria, nova et antiqua, ad abolemndum omnem suspicionem et tradidimus libros ipsos in manus officialium iudicii terre Premisliensis et Notarii terrestris nobilis Stanislai Orzechowski sexta feria post octavas Corporis Christi anno Domini 1506. Librorum autem numerus est videlicet antiqui libri sex et novi quatuor»: AGZ (Lwów, 1888), 13: xiii. У цій цитаті, окрім кількості «старих» і «нових» книг, привертає увагу згадка про тодішнього земського писаря Станіслава Ожеховського.

²⁴ Dąbkowski, *Księgi sądowe przemyskie*, 26.

²⁵ Przemysław Dąbkowski, «Z przeszłości ksiąg grodzkich i ziemskich

на певний запис «у книзі львівській, як і в жидачівській» («in libro Leopold. quam Zudaczow») ²⁶; у справі 1488 р., що розглядалася у Львівському земському суді, згадувалося про перенесення документа до жидачівських актів («transferre ad acta terr. Zudaczou») ²⁷; у справі 1497 р. йшлося про впис до жидачівських актів і про внесення до книги тамтешнього земського суду («inscripsit in libro terr. Zudaczou. [...] inducere in librum terr. Zudaczou») ²⁸. Можливо, йшлося про виїзні сесії Львівського земського суду, а в Жидачові працював коморник, що опікувався згаданими актовими книгами.

Неабиякою перевагою у роботі дослідника з найдавнішим актовим матеріалом земських судів Руського воєводства є те, що його опубліковано в монументальному джерельному виданні «Akta grodzkie i ziemskie», томи 11-19 (початкові вписи повністю, а від 1440-х – 1450-х рр., у залежності від суду та стану збереження, як реєстри) ²⁹. Це значно спрощує роботу над ними, адже детальні покажчики до кожного з томів дозволяють швидко знайти не тільки відповідну особу, а й з'ясувати контекст самої джерельної згадки. Видавці цих матеріалів виділяли всі судові сесії, а водночас і присутніх на них учасників судового засідання. Утім, нормативна присутність на кожному судовому засіданні земського суду судді, підсудка та писаря далеко не завжди відповідала практиці. Для прикладу, досить добре збережені акти Галицького земського суду не фіксують імені писаря від 1435 по 1441 р. ³⁰ Загалом же, попри добру,

żydaczowskich,» w *Księga pamiątkowa ku czci Bolesława Orzechowicza* (Lwów, 1916), 1: 240.

²⁶ AGZ (Lwów, 1891), 15: 501 (№ 3954).

²⁷ Ibid., 258 (№ 1967).

²⁸ Ibid., 320–321 (№ 2407).

²⁹ AGZ, vol. 11: *Najdawniejsze zapiski sądów sanockich 1423–1462* (Lwów, 1886); vol. 12: *Najdawniejsze zapiski sądów halickich 1435–1475* (Lwów, 1887); vol. 13: *Najdawniejsze zapiski sądów przemyskich i przeworskiego 1436–1468* (Lwów, 1888); vol. 14: *Najdawniejsze zapiski sądów lwowskich 1440–1456* (Lwów, 1889); vol. 15: *Najdawniejsze zapiski sądów lwowskich od r. 1457 do 1500* (Lwów, 1891); vol. 16: *Najdawniejsze zapiski sądów sanockich 1463–1552* (Lwów, 1894); vol. 17: *Najdawniejsze zapiski Sądów grodzkich przemyskich i lwowskich 1469–1506* (Lwów, 1901); vol. 18: *Najdawniejsze zapiski Sądu ziemskiego przemyskiego 1469–1506* (Lwów, 1903); vol. 19: *Najdawniejsze zapiski Sądu ziemskiego przeworskiego 1458–1506* (Lwów, 1906).

³⁰ Детальніше див. нижче. Про особливості роботи перших років

як на реалії українського пізнього Середньовіччя, забезпеченість джерелами, до яких, окрім актових книг, можна додати ще й окремі документи з канцелярій земських судів Руського та Подільського воєводства³¹, наша обізнаність про писарів не є вичерпною. Це добре видно з укладених істориками переліків земських урядників.

* * *

Реконструкція персоналій осіб, що були писарями земських судів після впровадження у 1434 р. коронного права, не є легким завданням навіть попри те, що нині вже видано списки урядників Руського і Подільського воєводства, а для Подільського воєводства їх укладено аж два³². По-перше, наявні джерела не дають змоги відтворити безперервний перелік осіб з урядом писаря для будь якого з розглядуваних судів (пор. *таблицю 2*). По-друге, позаяк

Галицького земського суду див.: Віталій Михайловський, «Перші роки функціонування галицького земського суду (1435–1440): учасники та кількість засідань», в *Галич. Збірник наукових праць* 7 (2022): 105–142. Тут і далі у покликах на опубліковані видання томів буде використано латинську нумерацію на позначення заголовків судових засідань.

³¹ Чимала кількість документів земського суду дійшла до нашого часу у численних колекціях пергаментних документів з архівів Києва, Львова, Варшава, Кракова, Вроцлава та інших місць зберігання у вигляді окремих актів за підписом та з печатками судді й підсудка.

³² Поза серійними томами, що вийшли за редакції Антонія Гонсьоровського у видавництвах «Ossolineum» та «Biblioteka Kórnicka» у 1987 та 1998 рр., Казімеж Пшибось, упорядник списку урядників Руського воєводства, видав 1994 р. поза серію том, присвячений урядникам Подільського воєводства: *Urządnicy województwa podolskiego XV–XVIII wieku (powiaty czerwonołódzki, kamieniecki, latyczowski). Spisy*, red. Kazimierz Przyboś (Kraków: Uniwersytet Jagielloński, 1994), 83; тут інформація про двох земських писарів XV ст. не відрізняється від уміщеної у серійному томі, присвяченому Подільському воєводству, пор: *Urządnicy podolscy XIV–XVIII wieku. Spisy* (далі в таблицях – *UP*), red. Eugeniusz Janas, Witold Kłaczewski, Janusz Kurtyka and Anna Sochacka (Kórnik: Biblioteka Kórnicka, 1998), 83 (№ 321–322). Остання на сьогодні з праць про урядників Польського королівства у пізньому Середньовіччі: Krzysztof Mikulski, «Urzędy ziemskie w Królestwie Polskim od końca XIV w. do drugiej połowy XVI w. – niuanse polityki nominacyjnej Jagiellonów», в *Człowiek twórcą historii*, red. Cezary Kukło and Wojciech Walczak, vol. 2: *Rzeczpospolita polsko-litewska w Europie wczesnonowożytnej* (Białystok, 2024), 115–144. Автор робить висновки на опублікованих списках урядників.

від деяких земських судів не залишилося актових книг, встановити кількість писарів та чіткі хронологічні рамки перебування їх на уряді неможливо (тут найвиразнішим є приклад Кам'янецького земського суду, актові книги якого збереглися лише від 1521 р.³³). По-третє, матеріали судів, навіть тоді, коли дійшов запис першої сесії після впровадження коронного права, інформації про писарів містять украй мало³⁴. Адже традиція ведення актових книг або не мала, або не дотримувалася певної усталеної формули написання заголовків судових сесій із чітким зазначенням складу земського суду та присутніх на сесії урядників (про іменування та позначення осіб, що їх вважали земськими писарями, див. *таблицю 7*). Хронологію перших згадок про писарів земських судів Руського та Подільського воєводств наведено в *таблиці 1*.

Таблиця 1

Перші згадки про земських писарів Руського та Подільського воєводства

№ п/п	Назва суду	Писар	Перша згадка	Примітка
1.	Львівський	Войцех з Падви	6.05.1439	<i>Katalog Niewod., № 58, s. 27.</i>
2.	Жидачівський	–		
3.	Перемишльський	Анджей з Поморян	27.08.1436	<i>UWR, № 1805, s. 214.</i>
4.	Галицький	Збігнев	3.01.1441	<i>UWR, № 158, s. 50.</i>
5.	Сяноцький	Анджей з Літині	8.03.1446	<i>UWR, № 2339, s. 271.</i>
6.	Кам'янецький	Домарат зі Шлядкова	23.06.1439	<i>Kurtyka, «Z dziejów,» s. 111.</i>

³³ ЦДІАК України, ф. 37, «Кам'янецький земський суд 1521–1790», оп. 1, сп. 1, «Актова книга за 1521–1545 рр.», 412 арк.

³⁴ AGZ, 12: 1. У заголовку інавгураційної сесії Галицького земського суду від 12 вересня 1435 року писаря не зазначено. Детальніше про це див.: Михайловський, «Перші роки функціонування Галицького земського суду,» 123–126.

Як видно з таблиці, найбільш ранньою згадкою про земського писаря є інформація про Анджея з Помор'ян, урядника Перемишльського земського суду, а найпізнішою – про Анджея з Літині у Сяноцькому суді. Показово, що між цими першими датами є різниця у 10 років, натомість немає згадок про носіїв уряду за 1434 р., коли було впроваджено коронне право, та від початку роботи земських судів, хоч деякі діяли у від початку 1435 р.³⁵ Для прикладу, у Львівській та Галицькій землях, де земські актові книги запроваджували як нові, в найдавніших матеріалах тутешніх земських судів вказується чітка дата початку роботи. Так, у Галичі суд розпочав діяльність 12 вересня 1435 р., як видно із заголовку першої сесії: «Post dacionem iuris Polonici terre Russie per serenissimum principem dominum Wladislaum etc.», а за початковим записом у Львівському земському суді, відомим із виписів геральдика Каспера Несецького, який у XVIII ст. зробив нотатки з уже неіснуючої станом на 1880-ті рр. актової книги, перша сесія датувалася 1 січня 1435 р. («Colloquium primum celebrarunt generale post collacionem iuris Polonici terre Russiae per piae recor. SSmim Principem dominum Vladislaum») – із зазначенням правової основи, тобто впровадження нового (коронного) права за королювання Владислава III (1434–1444)³⁶.

На наступній *таблиці 2* буде показано тривалість посідання уряду земськими писарями, хоч про багатьох із них про це дійшли лише поодинокі свідчення. Зіставлення також покаже «пропуски» в нашій поінформованості про земських писарів обох воєводств. Левову частку інформації взято насамперед з видань списків урядників. Це певною мірою «перший» дотик до персонального складу земських писарів двох воєводств упродовж 1434–1500 рр.: він, як буде показано далі, й допомагає, й водночас збиває дослідницький фокус.

³⁵ Навіть у такому всеосяжному для висвітлення номенклатури урядників Польського королівства документі, як текст мирної угоди Корони й Великого князівства Литовського з Тевтонським Орденом, серед свідків немає жодного земського писаря з Руського чи Подільського воєводства. Див.: *Dokumenty pokoju brzeskiego między Polską i Litwą a Zakonem krzyżackim z 31 grudnia 1435 roku*, wyd. Adam Szweđa, Marcin Hlebionek, Sobiesław Szybkowski etc. (Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2021).

³⁶ AGZ, 11: 1–2.

Таблиця 2

**Перші та останні згадки про земських писарів Руського і
Подільського воєводств**

№ п/п	Писар	Перша згадка на уряді	Остання згадка на уряді	Остання згадка у джерелах	Примітка
<i>Львівський земський суд</i>					
1.	Войцех з Падви	6.05.1439	9.09.1440		<i>Katalog Niewod.</i> , № 58, s. 27; № 63, s. 30.
2.	Войцех з Ожоскова	6.10.1440	25.08.1441		<i>UWR</i> , № 922, s. 125.
3.	Єжи з Риботич	12.12.1445	29.03.1448	пом. бл. 1460	<i>UWR</i> , № 923, s. 125.
4.	Мацей з Бинова	1456	2.02.1466		<i>UWR</i> , № 924, s. 125; <i>AGZ</i> , vol. 19, № 2832, s. 508.
5.	Алексій	20.03.1471			<i>UWR</i> , № 926, s. 126.
6.	Ян Буйно	Перед 20.04.1473	30.10.1478? ³⁷		<i>UWR</i> , № 927, s. 126.

³⁷ Наводячи цю інформацію у рубриці «Regenci ziemscy (regentes terrae)», Казімеж Малечинський зазначає: «Здається, один з підписків був одночасно земським регентом, тому регент титулується одночасно і підписком, і регентом»: *Urządnicy grodzcy i ziemscy lwowscy w latach 1352–1783*, wyd. Karol Maleczyński (Lwów, 1938), 143, прим. 5. У коментарі до інформації про Яна Буйна, якого в судовій записці від 30.10.1478 р. позначено «nobili Iohanni [Buyno] de Rosztuschow protunc ter[restris] notarius Leopold. vicesge[renti conde] scendit. Iohannes B[уйно] memoriale posuit»: *AGZ*, 15: 495 (№ 3894). Малечинський додає: «Можливо, цей титул означав просто писаря, яким він звісно

7.	Войцех Боровський	4.05.1476	25.05.1495		UWR, № 929, s. 126.
8.	Станіслав Славинський	3.03.1499	3.02.1532		UWR, № 930, s. 126.
Перемишльський земський суд					
9.	Анджей з Поморян	27.08.1436	18.02.1437		UWR, № 1805, s. 214.
10.	Павел Ленкович	10.06.1437			UWR, № 1806, s. 214.
11.	Анджей з Поморян	9.12.1437	24.12.1463		UWR, № 1807, s. 214.
12.	Ян з Прухніка	12.03.1471			UWR, № 1808, s. 215.
13.	Пйотр ?	19.09.1475	8.02.1476		UWR, № 1809, s. 215; AGZ, vol. 18, № 837, s. 128.
14.	Ян з Розбожа ³⁸	1.12.1478	3.06.1505		UWR, № 1810, s. 215.

був, але перед 1473 роком»: *Urządnicy grodzcy i ziemscy lwowscy*, 143, прим. 7.

³⁸ Сергій Пашин у своїй праці про перемишльську шляхту зазначив, що Ян з Розбожа, що належав до родини Прухницьких «принаймні з 1471 року упродовж декількох десятиліть займав посаду перемишльського земського писаря»: Сергей Пашин, *Перемишльская шляхта второй половины XIV – начала XVI века. Историко-генеалогическое исследование* (Тюмень: Издательство Тюменского государственного университета, 2001), 24. Це припущення не узгоджується з інформацією про виконання урядницьких обов'язків Пйотром упродовж 19.09.–8.02.1476 рр., що посвідчено в актах Перемишльського земського суду: AGZ, 18: 112, 119, 120, 128. Щоправда, цей Пйотр жодного разу не окреслений як «notarius terrestris», тобто земський писар, а лише як «Petrus Notarius cum procuratorio» (ibid., 112 (№ 735), 120 (№

Галицький земський суд					
15.	Збігнєв	3.01.1441	30.01.1441 ³⁹		UWR, № 158, s. 50; AGZ, vol. 12, № 18, s. 94.
16.	Пйотр з Пільховиць	22.01.1442	4.05.1449		UWR, № 159, s. 50.
17.	Миколай	29.03.1451			UWR, № 160, s. 50.
18.	Марцін	27.02.1458			UWR, № 161, s. 50.
19.	Миколай ⁴⁰	18.08.1460	1.06.1463		UWR, № 162, s. 50–51.
20.	Мацей зі Старої Ломжі	5.09.[?]1468	5.06.1475		AGZ, vol. 12, CCXXI, 318; UWR, № 163, s. 51.
21.	Ян зі Старої Ломжі	Перед 25.02.1483	Перед 25.02.1483	Перед 25.02.1483	UWR, № 164, s. 51.

784–785), 128 (№ 837)), «Petrus Notarius» (ibid., 112 (№ 736–737), 119 (№ 783)), «Petrus Notarius procurator» (ibid., 120 (№ 788–790)). Перша згадка про Яна з Розбожа походить з 1.12.1478 р., де про нього згадано у заголовку судової сесії як про «Iohanne Rozborsky Notario» разом із земськими суддею та підсудком (ibid., ХСVIII, 171). Це схиляє до прийняття цієї дати як першої згадки про посідання Яном уряду.

³⁹ Не названий на ім'я у судовій записці від 30.01.1441 р. земський писар «Notarium terrestrem», найімовірніше, тотожний Збігнєву, вперше зазначеному з цим урядом під 3.01.1441 роком. На таку ідентифікацію наштовхує близькість дат і майже річна перерва у згадках про земського писаря у відомих на сьогодні джерелах.

⁴⁰ Можливо, ідентичний № 19.

22.	Ян Каспер з Ожеховиць	4.04.1481	30.09.1488		UWR, № 165, s. 51.
23.	Ян Добеслав з Поплавників	11.04.1491	26.07.1491		UWR, № 166, s. 51.
Сяноцький земський суд					
24.	Анджей з Літині	8.03.1446	4.09.1479	8.08.1482	UWR, № 2339, s. 271.
25.	Пйотр Бал з Новотанця	29.08.1481			UWR, № 2340, s. 271.
Кам'янецький земський суд					
26.	Домарат зі Шлядкова	23.06.1439	24.01.1447		Kurtyka, «Z dziejów,» s. 111; ЦДІАЛ України, ф. 181, оп. 2, спр. 1649.
27.	Миколай з Грящиць	5.01.1456	16.02.1483	1491	UP, № 322, s. 83.

Перше, що слід відзначити, – це кількість осіб, згадуваних у п'яти земських судах Руського та Подільського воєводства. Попри відомі списки, перед нами 27 позицій, де згадано 28 осіб (Анджей з Помор'ян був перемишльським земським писарем двічі). Ця кількість може бути меншою на дві особи, бо львівський земський писар Войцех з Падви (№ 1), не виключено, був тотожним Войцехові з Ожоскової (№ 2) (про що див. далі), а галицький земський писар Миколай (№ 19) – тотожним Миколаєві (№ 21). На таке припущення нашою відносно хронологічна близькість згадок при цих писарів, яких розділяє лише дев'ять років. Утім, Миколай у першій згадці 18 серпня 1460 р. позначений як шляхтич (Nobil. Nicolaus Notarius terre Halic.) – на відміну від свого можливого тезки 1451 р. (див. таблицю 2). Загалом же, кількість відомих писарів може охоплю-

вати як мінімум 26 осіб. Звісно, максимальна кількість після появи нових джерел, або ж після перегляду відомих, може збільшитися.

Що ж до тривалості перебування писаря на уряді, то з доступної сьогодні інформації якісь припущення робити важко. Одинадцять осіб відомі лише за однією згадкою у джерелах. Звісно, йдеться тільки про наявні джерела, проте ці 10 (чи 13 осіб) становлять усього 40% знаних нині земських писарів. Тривалішими кар'єрами серед них могло похвалитися небагато. Розгляньмо терміни перебування на уряді за певними часовими критеріями. Таких, що посідали уряд до одного року, було лише троє: львівський земський писар Войцех з Ожоскова (одинадцять місяців); перемишльський земський писар Пйотр (менше трьох місяців); галицький земський писар Добеслав з Поплавників (майже три з половиною місяці). Наступну групу осіб, що згадуються з урядом писаря до п'яти років, складають лише дві особи: львівський земський писар Єжи з Риботич (два роки і понад три місяці) та галицький земський писар Миколай (два роки і понад дев'ять з половиною місяців). Врешті, остання, найбільша група охоплює дванадцять осіб, тобто майже третину від загальної кількості. Дехто з них урядовав аж до першої третини XVI ст., але не бракує й осіб, що розпочали свою кар'єру у першу декаду впровадження коронного права, тобто у 1434–1444 рр., і посідали уряд понад два десятиліття. До цієї групи належать: львівські земські писарі Мацей з Биньова (майже 10 років), Войцех (майже 11 років), Як Буйно (можливо, понад п'ять років)⁴¹ і Станіслав Славинський (майже 34 роки); перемишльські земські писарі Анджей з Поморян (понад 26,5 роки за дві каденції) і Ян з Розбожа (понад 26,5 роки); галицькі земські писарі Пйотр з Пільховиць (майже 7,5 років), Мацей зі Старої Ломжі (понад 5 років) та Ян Каспер з Ожеховиць (майже 7,5 років); сяноцький земський писар Анджей з Літині (майже 33,5 років); кам'янецькі земські писарі Домарат зі Шлядкова (7,5 років)⁴² і Миколай з П'ящиць (майже 27 років).

⁴¹ Про казус Яна Буйно див. прим. 37.

⁴² Перша згадка про Домарата зі Шлядкова як земського суддю («Domarati de Sladkow terrestris notarii») походить із сеймика подільської шляхти у Кам'янці 23 червня 1439 р. (див.: Janusz Kurtyka, «Z dziejów walki szlachty ruskiej o równouprawnienie: repesje lat 1426–1427 i sejmiki roku 1439,» *Roczniki Historyczne* 66 (2000): 111). Остання згадка про Домарата міститься в документі Кам'янецького земського суду від 24.01.1447 р., де його згадано серед свідків: «Domaratho de Slathkow notario t[ere]stri»: ЦДІАЛ України, ф. 181,

Підсумовуючи тривалість перебування на уряді земського писаря можна констатувати, що наша поінформованість сильно залежить від наявності джерел. Адже майже половина писарів, а це 11 чи 12 осіб, згадується лише по разу; «кар'єра» ще трьох тривала до одного року і двох – до п'яти років, тобто обидві групи разом охоплюють 16 чи 17 осіб. Група тих, хто найдовше фіксується у джерелах, може слугувати за умовний орієнтир тривалості перебування на уряді, а також певною мірою показати, що уряд писаря здебільшого був вершиною кар'єри місцевого урядника, хоч деякі приклади кар'єр показують цілком інакші траєкторії.

Теоретично уряд писаря, з огляду на правові норми, вважався високим у земській ієрархії. Адже він належав до судових урядів, до яких ще зараховували уряди земського судді, земського підсудка та підкоморія. Гіпотетично можна вважати, що урядницька кар'єра писаря за висхідною траєкторією мала би просуватися до посідання урядів земського підсудка та, можливо, земського судді. Натомість реалії руських земель XV ст. показують інакшу картину. Ніхто із земських писарів не зробив урядницької кар'єри: жоден писар не став ані підсудком, ані суддею чи підкоморієм, хоч їхня кваліфікація була чи не найвищою серед усіх урядників – вони точно вміли писати і читати, й знали більш як одну мову. Отож видавалось би, що вести мову про розвиток кар'єри земських писарів не випадає. Але, беручи до уваги час та обставини, можна натрапити на приклади специфічної траєкторії кар'єр земських писарів Руського та Подільського воеводства. Тут варто виділити два аспекти. Перший – це поєднання урядницьких функцій у кількох інституціях, другий – розвиток кар'єри у цілком іншому середовищі, у Церкві. Такі випадки показано на *таблиці 3*.

Таблиця 3

Поєднання уряду земського писаря з іншими урядами⁴³

№ п/п	Земський писар	Роки урядування	Поєднання урядів

«Ляницкоронські, графи», оп. 2, спр. 1649. Це суттєво подовжує інформацію про його урядницьку кар'єру, аніж подано в: *Urządnicy podolscy XIV–XVIII wieku. Spisy*, 83 (№ 321). Тут останню згадку датовано 25.04.1442 р.

⁴³ Тут і далі вживаються наступні скорочення: з. – земський, гр. – гродський, льв. – львівський, гал. – галицький, кам. – кам'янецький, кор. – королівський, перем. – перемишляський, пис. – писар, сян. – сяноцький.

1.	Войцех з Ожоскова	1440–1441, льв. з. пис.	1441, льв. гр. пис.
2.	Ян Буйно	1473–1478, льв. з. пис.	1473, льв. гр. пис.
3.	Миколай з П'ящиць	1456–1491, кам. з. пис.	1456, кам. гр. пис.
4.	Мацей зі Старої Ломжі	1468–1475, гал. з. пис.	1469, кор. пис.
5.	Ян Каспер Ожеховський	1481–1489, гал. з. пис.	1482, гал. підстароста

Як видно з таблиці 3, таких випадків виявлено лише п'ять і вони насамперед пов'язані з поєднанням урядницьких функцій писаря у сусідньому ґродському суді та підстаростуванні у Галичі, де специфікою було тривале і колективне тримання цього староства братами Ходецькими⁴⁴. Двічі це зафіксовано у Львові та Галичі й один раз – у Кам'янці. Можливо, коли зважити на неповноту переліку земських писарів, таких випадків було набагато більше, але принаймні те, що у різні десятиліття XV ст. відбувалися «запрошення» того чи того писаря до іншої інституції, насамперед ґроду, свідчить про їхню рідкісну як на той час спеціалізацію. Навряд чи багато людей мали відповідну кваліфікацію, аби вислуховувати суперечки у суді руською та польською, а потім вправно записувати це латиною. Особливо це помітно у Галичі та Кам'янці, де не було освітніх осередків – на відміну від Львова, в якому від початку XV ст. знаходилася курія католицької архидієцезії, діяла латинська кафедральна школа та було чимало освічених міщан⁴⁵, які в разі потреби могли виконувати функції писаря.

Важливо також відмітити, що участь у роботі ґродського суду мала узгоджуватися із санкцією старости. Адже склад будь-якого ґродського суду – це насамперед компетенція королівського намісника. Традиційно цих людей вважали особистими слугами старости чи його клієнтами. Все залежало від функції, яку виконувала та чи

⁴⁴ Про братів Ходецьких і їхнє спільне старостування у Галичі див.: Єлизавета П'янькова, «Урядницька кар'єра братів Ходецьких на руських землях Корони Польської у другій половині XV – першій третині XVI століття», *Київські історичні студії* 2 (2018): 29–33.

⁴⁵ Для прикладу див.: Богдана Петришак, «Кар'єри публічних нотаріїв у Львові XV–XVI ст.», в *Sredniowiecze Polskie i Powszechnie* 3 (7) (2011): 171–185.

та особа, а також її походження. Такі випадки є цікавими ще й тому, що у Львові та Кам'янці староства були генеральними, аналогів чому деінде не бачимо: вони належали до так званої трійки генеральних староств Польського королівства, а ще одним центром з аналогічної назвою було м. Познань у Великопольщі. До обов'язків генерального старости у Кам'янці належало не тільки виконання традиційних обов'язків королівського намісника (гродський суд та управління королівщинами), а й дипломатичне спілкування з Молдовським князівством та право застави королівських земель на суму до 50 гривень польської монети⁴⁶. Це значно збільшувало обсяг роботи і канцелярії староства, і приватної канцелярії старости, зокрема у контактах з господарями Молдови, де практикувалася руська мова листів.

Якщо подивитися на персоналії старост, то в часи виконання писарських функцій Войцехом з Ожоскова генеральним старостою у Львові був Рафал з Тарнова та Спитко з Тарнова⁴⁷. Цікавим збігом є те, що у 1473 р., під час поєднання Яном Буйно писарських обов'язків у львівському земському та гродському судах, старостою у Львові був Рафал Якуб з Ярослава⁴⁸. Рафал з Тарнова й Спитко – це рідні брати, а Рафал Якуб був сином першого⁴⁹. Чи могли писарі бути клієнтами та слугами родини панів на Ярославі? Ймовірно, так, адже клієнтарний зв'язок між старостами та персоналом гроду був прямим та найбільш очевидним⁵⁰. Зв'язок між Войцехом з

⁴⁶ Про право кам'янецького старости і документи його канцелярії див.: Віталій Михайловський, «Документи подільських (кам'янецьких) генеральних старост на заставу королівщин (1442–1506 рр.),» *Київська старовина* 2 (2003): 65–81; його ж, «Привілей короля Владислава III на кам'янецьке староство для Теодорика з Бучача 1442 р.,» *Наукові праці Кам'янець-Подільського Державного педагогічного університету. Історичні науки* 11 (2003): 44–58; Janusz Kurtyka, «Nadanie starostwa podolskiego Teodorykowi z Buczacza w 1442 roku (z dziejów królewszczyzn na Podolu w XV i XVI wieku),» w *Księga jubileuszowa profesora Feliksa Kiryka, «Annales Academiae Pedagogicae Cracoviensis» 21, Studia Historica III* (Kraków, 2004), 69–102.

⁴⁷ *Urządnicy województwa ruskiego XIV–XVIII wieku. Spisy (далі в таблицях – UWR)*, red. Kazimierz Przyboś (Wrocław: Ossolineum, 1987), 150 (№ 1164–1165).

⁴⁸ *Ibid.*, 150 (№ 1169).

⁴⁹ Włodzimierz Dworzaczek, *Genealogia. Tablicy* (Warszawa: PWN, 1959), tab. 98 («Jarosławscy h. Leliwa»).

⁵⁰ Для прикладу, родина Одровонжів зі Спрови, яка у 1440-х – 1460-х рр.

Ожоскова і Рафалом видно з наведеної Сатурніном Квятковським цитати з львівської земської книги 1441 р.: «Войцех з Ожоскова, писар вельможного Рафала з Тарнова, войницького каштеляна»⁵¹. Можновладна родина могла собі дозволити утримувати власних писарів. Батько Рафала Спитко з Тарнова і Ярослава мав власного писаря на ім'я Станіслав⁵², а поєднання двох писарських урядів Войцехом виразно підтверджує приклад, де його названо «писарем Львівської землі та на цей час львівського гроду»⁵³.

Ще один приклад поєднання двох урядів походить з Подільського воєводства, де в документі подільського старости Бартоша з Бучача від 5 січня 1456 р. Миколая з П'ящиць згадано як писаря: «Nicolao de Piaszczuze notario»⁵⁴. З цієї згадки не видно, чиїм писарем був Миколай: як слушно зазначають упорядники списку урядників Подільського воєводства, він міг бути і гродським писарем, і особистим писарем кам'янецького генерального старости Бартоша з Бучача⁵⁵, у чиему документі його зафіксовано серед свідків. Кам'я-

посідала чималу кількість вищих земських і гродських урядів у Руському воєводстві, мала чималу кількість писарів, що здебільшого походили з середовща Церкви. Пор.: Мачей Вілямовський, «Надвірна familia Пьотра та Анджея Одровонжів зі Спрови, воєвод та старост руських,» *Молода нація* 3 (2001): 142–143. Про писарів панів з Бучача див.: Віталій Михайловський, *Еластична спільнота. Подільська шляхта в другій половині XIV – 70-х роках XVI століття* (Київ: Темпора, 2012), 156–157.

⁵¹ Saturnin Kwiatkowski, «Wykaz dostojników duchownych i świeckich tudzież urzędników z czasów Władysława Warneńczyka,» w *Archiwum Komisji Historycznej* (Kraków: Akademia Umiejętności, 1886), 3: 78, прим. 4: «Albertus de Orzoskowo notarius magnifici Raphaelis de Tharnow castellani Woinicensis». Таке саме означення: AGZ, 14: LXX, 33 (10.05.1441), 35 (29.05.1441). У другій згадці зазначено, що Рафал з Тарнова вже не жив «Notarii olim mfi. dom. Raphaelis de Tharnow». У монографії Влодзімежа Двожачка Войцех згаданий лише в контексті згадки про смерть Рафала: Włodzimierz Dworzaczek, *Leliwici Tarnowscy. Z dziejów możnowładztwa małopolskiego wiek XIV–XV* (Warszawa: PAX, 1971), 237, прим. 79.

⁵² Ibid., 82, див. прим. 2: «notarius Stanislaus».

⁵³ Ibid., 110: «terre Leopoliensis et pro presenti castri Leopoliensis notarius».

⁵⁴ *Архив Юго-Западной России (далі в таблицях – АЮЗР)*, т. 8/1: *Материалы для истории местного управления в связи с историей сословной организации. Акты Барсткого староства XV–XVI в.* (Киев, 1893), 22 (№ 14).

⁵⁵ *Urządnicy podolscy XIV–XVIII wieku. Spisy*, № 322; Бартош з Бучача посідав уряд генерального подільського старости у 1455–1457 рр.: ibid., 126 (№ 544).

нецькі ґродські книги XV ст. не збереглися, тож згадка про нього як земського писаря походить аж із 25 серпня 1475 р., натомість упорядники списку урядників Подільського воєводства подали першу згадку про Миколая з урядом земського писаря під датою 16 лютого 1483 р.⁵⁶ Відтак, є велике поле для здогадів, яким саме писарем був Миколай з П'ящиць. Але тут насувається ще один цікавий епізод за його участі.

Отже, 25 серпня 1475 р. кам'янецький земський суддя Зигмунт із Новоселиці та підсудок Ян з Боришківців посвідчили, що Миколай з П'ящиць, на той час кам'янецький земський писар і руський вїйт у Кам'янці, записав Анні, доньці Яна Велюньського, внучці своєї дружини Анни, дім біля П'ятницької церкви⁵⁷. Поєднання уряду земського писаря з вїйтівством у Кам'янці виглядає абсолютно не типовим, адже йшлося не тільки про дві правові юрисдикції – земську, що базувалася за коронному праві, та руську міську, де в основі правових норм, вірогідно, лежали правові норми Руської правди та звичаєвого права, а й про суміщення двох статусів – шляхетського та міщанського. Показово, що, крім колег із земського суду – судді та підсудка, свідками акту були чи не всі земські урядники Подільського воєводства разом із воєводою та подільським генеральним старостою Анджеєм Фредро⁵⁸. Залишається думати, що всі вони прекрасно знали Миколая і не могли помилитися, як не міг помилитися й він сам, адже, наймовірніше, саме він писав або контролював спорядження цього документа у земській канцелярії.

Наведені приклади поєднання урядів показують дві тенденції. Перша – це брак персоналу для судових установ у двох новостворених воєводствах, друга – це практика використання одного і

⁵⁶ Ibid.

⁵⁷ Інформацію із впису до магістратської книги 1560 р. вперше використав Леон Біялковський: Leon Białkowski, *Ze wschodu i zachodu* (Lublin, 1929), 19. Цит. за: ЦДІАК України, ф. 39, «Магістрат м. Кам'янець-Подільський», оп. 1, спр. 3, «Актова книга за 1554–1563 рр.», арк. 206–206 зв.: «nobilis Nicolaus de Ryasnicze notarius terris Camenecens[si], et aduocat[us] iuris Ruthenoru[m] in Samieniecz». Детальніше про цього Миколая див.: Михайловський, *Еластична спільнота*, 166–167.

⁵⁸ Повний перелік див.: Białkowski, *Ze wschodu i zachodu*, 19, прим. 2. Бачимо тут воєводу і генерального подільського старосту, каштеляна, підкоморія, войського, підчашія.

того самого писаря і в земському та гродському судах, і як особистого писаря старости. Така багатозадачність підтверджувала кадровий «голод», а водночас показувала, що староста, ймовірно, опосередковано контролював діяльність земського суду⁵⁹, де на писарів покладалася чимала за обсягом робота – організувати та керувати двома, а то й трьома канцелярjami. А приклад Миколая з П'ящиць, який у 1475 р. поєднував земське писарство з війтівством у руській громаді Кам'янця, взагалі досконало підтверджує нестачу освіченого та кваліфікованого персоналу у найсхіднішому на той час воєводстві Корони⁶⁰.

Важливим елементом будь-якої кваліфікації є досвід. Особливо важливим він був для земського писаря, адже йому належало не тільки вправно писати латиною й розуміти на слух руську та польську мови, а й уміти організувати роботу канцелярії, що складалася із підпорядкованих писарю підписків⁶¹. Функції підписків могли виконувати і коморники земського судді та підсудка, і їхні заступники, на чий імена часто натрапляємо у заголовках сесій⁶². На таблиці 4 показано, в кого був досвід роботи писарем до, або паралельно з виконанням цієї функції у земському суді.

⁵⁹ В опублікованих судових записках земських судів Руського воєводства доволі часто серед присутніх асесорів згадуються місцеві старости. Чи це було пов'язано з бажанням старост знати порядок денний сесій земського суду, а чи вони патрунували особисті справи, вимагає детальнішого вивчення. Утім, сама статистика присутності старости та гродських урядників на сесіях Галицького земського суду упродовж 1435–1440 рр. засвідчує високий рівень зацікавленості роботою суду: Михайловський, «Перші роки функціонування галицького земського суду», 124–125, табл. 6.

⁶⁰ Можна припускати, що освітній рівень Миколая з П'ящиць був високим, адже, крім знання правових норм, а також латини та руської мови, він мусив бодай розуміти польську.

⁶¹ Найповніший перелік підписків Львівського земського суду навіть Казімеж Малечинський, але він стосується пізнішого періоду діяльності суду – після XV ст.: *Urządnicy grodzcy i ziemscy lwowscy, 144–145*.

⁶² Про майже постійну присутність коморників на судових засіданнях Галицького земського суду у 1435–1440 рр. див.: Михайловський, «Перші роки функціонування галицького земського суду», 124–125, табл. 6; 128. Для решти земських судів матеріали для таких обрахунків збереглися щодо Львівського, Перемишльського та Сяноцького судів, тож інформація про участь коморників у судових засіданнях потребує спеціального опрацювання.

Таблиця 4

Попередній / паралельний досвід земських писарів Руського та Подільського воєводства

№ п/п	Урядник	Досвід до посідання уряду земського писаря	Перша згадка з урядом земського писаря
1.	Войцех з Ожоскова	1440, льв. гр. пис.	1440, льв. з. пис.
2.	Ян Буйно	1473, льв. гр. пис.	1473, льв. з. пис.
3.	Ян Добеслав з Поплавник	1481, гал. гр. пис.	1491, гал. з. пис.
4.	Анджей з Літині?	1429, сян. гр. пис.	1446, сян. з. пис.
5.	Домарат зі Шлядкова	1430, пис. канцелярії Вітовта; 1431 – 1442, пис. королівської канцелярії	1439, кам. з. пис.
6.	Миколай з П'ящиць	1456, кам. гр. пис., писар кам. старости	1475, кам. з. пис.
7.	Мацей зі Старої Ломжі	1468, кор. пис.	1469, гал. з. пис.

Як видно з таблиць 3 й 4, частина писарів, імовірно, поєднувала роботу мінімум у двох канцеляріях – земській та гродський, а дехто провадив ще й особисту канцелярію старости. Останнє простежити в джерелах найважче, адже з цього часу просто не збереглася бодай якась старостинська канцелярія, та й загалом дійшло вкрай мало документів, виставлених старостами. Поза сумнівом, найбільш досвідченою особою був Домарат зі Шлядкова, який перед посіданням уряду кам'янецького земського писаря був секретарем канцелярії великого князя литовського Вітовта, а після його смерті, імовірно впродовж 1431–1442 рр., – писарем королівської канцелярії. З огляду на розташування отриманих тоді маєтків, він десь від 1439 р. поєднував кам'янецьке земське писарство із роботою в королівській канцелярії⁶³. Відколи молодий король Владислав III у 1440 р. став ще й угорським королем, насувається питання, чи міг Домарат і далі поєднувати роботу в королівській канцелярії з урядництвом у далекому Подільському воєводстві, та й подорожувати

⁶³ Kurtyka, «Z dziejów», 116, прим. 15.

йому довелось би чимало. Так, він 24 та 25 квітня 1442 р. отримав у Буді два записи на свої подільські маєтки⁶⁴. Якщо припустити, що він їх отримав особисто, то, мабуть, перебував постійно при королі з польською частиною королівської канцелярії, адже прибути до Буді з Кам'янця чи зі своїх подільських маєтків, тобто подолати відстань понад 700 км через карпатські гори, означало би розпочати подорож місяцем раніше, що видається малоімовірним. Утім, чи перебував тоді Домарат в Угорщині, чи ні – не додає нічого до нашої поінформованості про його подільське урядування. За браком джерел залишається лише констатувати, що він був найдосвідченішим писарем руських земель Корони у XV ст., оскільки працював у двох відмінних між собою канцеляріях – Польського королівства та Великого князівства Литовського.

Існувала ще одна група, у якій був чималий досвід роботи з текстами – люди Церкви, які поєднували душпастирські обов'язки з урядницькими у земських судах Руського воеводства. Точно відомо принаймні про чотири таких випадки: їх наведено у таблиці 5.

Таблиця 5

Люди Церкви на урядуванні в земських судах

№ п/п	Урядник	Посідання уряду земського писаря	Душпастирська служба	Примітки
1.	Єжи з Риботич	1445–1448, льв. з. пис.	1448–1460, плебан у Новому місті Библо	
2.	Алексій	1471, льв. з. пис.	плебан у Куликові	AGZ, vol. 15, s. 113.
3.	Мацей зі Старої Ломжі	1468–1475, гал. з. пис.	плебан у Бібрці та Буську	PSB, vol. 19, s. 37.
4.	Пйотр Бал з Новотанця	1481, сян. з. пис.	плебан у Сяноку	AGZ, vol. 16, s. 157.

Таке поєднання може видатися дивним лише на перший погляд, але не в реаліях руських земель XV ст. Де було шукати писаря для

⁶⁴ *Zbiór dokumentów Małopolskich* (далі в таблицях – ZDM), vol. 8: *Dokumenty z lat 1435–1450. Uzupełnienie: dokumenty z lat 1286–1442*, wyd. Irena Sułkowska-Kuraś i Stanisław Kuraś (Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk: Ossolineum, 1975), 174–175 (№ 2361–2362).

ведення актових книг та канцелярії земського суду? А ці люди принаймні знали латинському мову й уміли нею писати. Поза Католицькою церквою та її нечисленними структурами у Львівській архидієцезії та Перемишльській і Кам'янецькій дієцезіях, на теренах Руського та Подільського воєводства проживало не так багато осіб, що мали відповідну кваліфікацію та якісну освіту⁶⁵. Підтвердженням того, що таких людей бракувало й пізніше, є те, що галицькими земськими писарями у першій чверті XVI ст. були також представники Церкви: кам'янецький канонік Стефан Куницький (1506 р.) та галицький плебан Марек Домбровський (1506–1526)⁶⁶.

Серед тих осіб, чий імена наведено у таблиці 5, кожен з трьох випадків має свою специфіку. Так, Юрій / Єжи з Риботич походив з родини Риботицьких, пов'язаної з Перемишльською землею від 1359-х рр.: тоді Стефан Волошин Риботицький («Щепань Волошинъ Риботицкии») посвідчив акт продажу Анною Радивонковою нерухомого майна, а в 1368 р. отримав від короля Казимира III низку сіл на ленному праві, серед них і Риботичі⁶⁷. На думку Сергія Пашина, Юрій / Єжи з Риботич був правнуком цього Стефана⁶⁸. У 1424 р., за ректорства Яна з Радохонець, до Краківської академії записався «Georgius Stankonis de Hribotycze», якого можна ідентифікувати з майбутнім земським писарем Юрієм / Єжи, сином Станка з Риботич⁶⁹. Коли та як він обрав духовну кар'єру, невідомо – як і те, чи він упродовж 1445–1448 рр. поєднував урядницькі функції з душпастирськими.

Наступною особою є Алексій, що його єдиний раз згадано на уряді львівського земського писаря у 1471 р., причому з інформацією про те, що він бакалавр канонічного права, тобто пройшов першу стадію навчання в університеті: «Allexio Iuris canonici Baccalarario, Plebano Culykowyensi et Notario ter. Leopold. gli.»⁷⁰. Можливо він

⁶⁵ Найближчими місцями якісної освіти були Львівська кафедральна школа та Краківська академія.

⁶⁶ *Urzednicy wojewodztwa ruskiego XIV–XVIII wieku. Spisy*, 51 (№ 167–168).

⁶⁷ Розов, *Українські грамоти*, 10 (№ 5).

⁶⁸ Пашин, *Перемишльская шляхта*, 105.

⁶⁹ *Metryka Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1400–1508* (далі в таблицях – MU), wyd. Antoni Gąsiorowski, Tomasz Jurek and Izabela Skierska, vol. 1: *Tekst* (Kraków: Societas Vistulana, 2004), 120.

⁷⁰ AGZ, 15: 113.

тотожний Алексію, синові Клементія зі Львова («Alexius Clementis de Leorolo»), який у 1440 р. записався до Краківської академії за ректорства Яна з Доброї⁷¹. Принаймні це могло би пояснити те, що, посідаючи парафію у Куликові, віддаленому від Львова на близько 17 км, він суміщав це із провадженням земського уряду.

Третьою особою, що поєднувала світську та духовну кар'єри, був Мацей зі Старої Ломжі, який упродовж 1469–1475 рр. був галицьким земським писарем та плебаном у Бібрці й Буську, а згодом став спершу кам'янецьким, а далі холмським єпископом⁷². Він також навчався у Краківській академії, до якої записався 1455 р. як «Mathias Troyani de Lompza»⁷³. Свою кар'єру після навчання він розпочинав як королівський писар або секретар, виконуючи політичні доручення і беручи участь у дипломатичних місіях.

Людиною церкви був також Пйотр Бал з Новотанця, згадуваний на уряді сяноцького земського писаря лише раз – під 29 серпня 1481 р. Він належав до середньозаможної родини Балів, власників міста Новотанець: його батько Ян Бал був сяноцьким стольником у 1439–1479 рр.⁷⁴ У сяноцьких гродських актах Пйотр Бал згадується двічі як сяноцький плебан («Hblis. Petrus Bal Plebanis» – 1481 р., «Nobil. Petrus Bal Plebanus» – 1483 р.)⁷⁵, але частіше як перемишльський кустош (член капітули, той, хто керує власністю капітули) 1485–1497 рр.⁷⁶

Наведені приклади вкотре показують брак кваліфікованих кадрів для виконання функцій земського писаря, коли до цього залучали духовних осіб, та ще й із досвідом роботи у королівській канцелярії – як у Мацея зі Старої Ломжі, можливо, двоюрідного

⁷¹ *Metryka Uniwersytetu*, 1: 186.

⁷² Irena Sułkowska-Kuraś, «Maciej ze Starej Łomży h. Rawicz (ok. pol. XV w. – 1505),» в *Polski Słownik Biograficzny* (далі в таблицях – PSB), vol. 19: *Machowski Wawrzyniec – Maria Kazimierza* (Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk: Ossolineum, 1974), 36–37.

⁷³ *Metryka Uniwersytetu*, 1: 258.

⁷⁴ *Urządnicy województwa ruskiego w XIV–XVIII wieku. Spisy*, 295 (№ 2569).

⁷⁵ AGZ, 16: 174 (№ 1533), 183 (№ 1615).

⁷⁶ *Ibid.*, 194, 200, 204, 223, 238–240, 253, 275; *Acta officii consistorialis leopoliensis antiquissima*, vol. 2: *Continet acta annorum 1490–1498*, ed. Wilhelm Rolny (Leopoli, 1930), 67, 70, 78, 82.

брата чи родича Яна⁷⁷ з Ломжі, згадуваного у 1483 р. як галицький земський писар (див. *таблицю 1*). Разом з тим, декілька земських писарів відомі лише за іменем, що, не виключено, теж вказує на їхній зв'язок із Церквою. Таких осіб дев'ять: у Перемишлі Пйотр, у Галичі Збігнев, Миколай, Марцін, Миколай (див. *таблицю 2*). Фрагментарність джерел та одиничний характер згадок про цих людей не дозволяють висвітлити їхні біографії ширше. Як видно з прикладів Юрія / Єжи з Риботич та Мацея зі Старої Ломжі, хоч їхнє іменування теж обмежене іменем, але про них точно відомо, що вони походили зі шляхти. Натомість куликівський плебан Алексій скоріш за все не був вихідцем зі шляхти, й власне тому ми знаємо його лише за іменем і за записом до Краківської академії («*Allexius Clementis de Leopolo*»), який вказує на його поза сумнівом міщанське походження. Відтак, схоже, відомі лише за іменами земські писарі не були шляхтичами, а тому їхнє залучення до писарських обов'язків не було повноцінним урядництвом у правничому сенсі, оскільки таке передбачало, по-перше, належність до шляхетського стану, а по-друге, осілість, тобто землеволодіння у тому чи тому воєводстві, а у випадку з Руським воєводством – ще, мабуть, і в конкретній землі, на які поділялося воєводство. Отож, як видається, ішлося про тимчасове (або й вимушене) залучення людей Церкви до світських справ через банальну відсутність кваліфікованих осіб. Певною мірою це припущення пояснює тривалість перебування на урядах щойно згаданих Юрія / Єжи з Риботич та Мацея зі Старої Ломжі. І якщо у випадку Юрія / Єжи він дійсно поєднував душпастерське служіння з писарством у Львівському земському суді, то мав би долати відстань у майже 100 км від своєї парафії до Львова⁷⁸, а Мацей – майже 75 км, що розділяють Бібрку та Галич.

Інші приклади за той-таки 1483 р. з актів Львівської консисторії подають інформацію аж про трьох писарів. Якщо перший з них,

⁷⁷ Серед тих, хто з Ломжі записався у 1464 р. на навчання до Краківської Академії, є Ян, син Андрея з Ломжі («*Johannes Andree de Lomza*»): *Metryka Uniwersytetu*, 1: 309. З огляду на те, що Мацей був сином Трояна, припущення Ірени Сулковської-Курась, що Мацей мав братів Миколая і Яна, а також Станіслава, Стефана та Якуба, вимагають перегляду: *Sulkowska-Kuraś, «Maciej ze Starej Łomży»*, 37. Серед тих, хто записався на навчання до Кракова з Ломжі, рідними братами були сини Трояна Мацей та Ян.

⁷⁸ Набагато ближче було йому до родинних Риботич, що знаходилися менше як 20 км на захід.

Ян Зигмунт з Нижанковичів, клірик Перемишльської дієцезії та публічний писар («*Iohannem Zigismundi de Nyezankowycze clericum diocesis Premisliensis imperiali auctoritate notarium publicum*»), походив зі шляхти, то двох інших публічних писарів названо лише за іменами «Якуб» та «Мацей» («*Iacobo et Mathia notarius publicis*»)⁷⁹, тобто шляхтичами вони не були. А в червні 1486 р. до однієї зі справ, що їх розглядали в консисторії, було залучено публічного писаря Мартина / Марціна Римлянина («*Martinum Romanum notarium publicum*») та публічного писаря Петра з Оссієка («*Petro de Ossyek notariis publicis*»): Мартина наприкінці впису однозначно названо «шановним», тобто міщанином («*honorabilem dnum Martinum Romanum de Leopoli sacri palatii imperatoris vicescomitem in notarium publicum creatus est*»)⁸⁰. Прикладом того, що «мандрівних» писарів залучали принаймні у Львові, є документ від 7 червня 1482 р., який було написано Урбаном Яном з Нового міста Корчина («*Urbanum Iohannis de Nova Civitate Corczin notarium publicum conscriptum*»)⁸¹. Підсумовуючи ці приклади про людей Церкви, що виступали як писарі, наведу промовисту статистику соціального складу канцелярії короля Владислава III, де серед 130 урядників аж сто були духовними особами, тобто 76,9%⁸².

Перейдімо тепер до персональної інформації про писарів, де спробуємо з'ясувати регіон походження, зв'язок із територією, де вони виконували урядницькі функції, та їхню освіту.

⁷⁹ *Acta officii consistorialis leopoliensis antiquissima*, vol. 1: *Continet acta annorum 1482-1489*, ed. Wilhelm Rolny (Leopoli, 1927), 122 (№ 591).

⁸⁰ *Ibid.*, 315 (№1543).

⁸¹ *Adam Fastnacht, Catalogus diplomatum Bibliothecae Instituti Ossolinian, Supplementum I: inde ab anno 1279 usque ad annum 1506* (далі в таблицях – *Catalogus*) (Wratislaviae: Istitutum Ossolinianum, 1951), 29 (№ 367).

⁸² Jadwiga Krzyżaniakowa, «Urządnicy kancelarii królewskich w wielkopolskich kapitułach katedralnych w XV wieku,» w *Droga historii. Studia ofiarowane profesorowi Józefowi Szymańskiemu w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, wyd. Piotr Dymiel, Krszysztof Skupieński, Barbara Trelińska (Lublin: Wydawnictwo UMS, 2001), 228.

Таблиця 6

**Походження та освіта земських писарів Руського та Подільського
воєводств**

№ п/п	Писар	Роки урядування	Регіон походження	Освіта	Примітка
Львівський земський суд					
1.	Войцех з Падви	9.05.1439 – 9.09.1440?	Сандом. воєв.	Крак. акад.	<i>MU</i> , vol. 1, s. 75.
2.	Войцех з Ожоскова	6.10.1440? – 25.08.1441	Позн. воєв.?	Крак. акад.	<i>MU</i> , vol. 1, s. 172.
3.	Єжи з Риботич	12.12.1445 – 29.03.1448	Перем. земля	Крак. акад.	<i>MU</i> , vol. 1, s. 120.
4.	Мацей з Бинова	1456 – 2.02.1466			
5.	Алексій	20.03.1471	Львів	Крак. акад.	<i>MU</i> , vol. 1, s. 186.
6.	Ян Буйно	перед 20.04.1473 – 30.10.1478?			
7.	Войцех Боровський	4.05.1476 – 25.05.1495			
8.	Станіслав Славинський	3.03.1499 – 3.02.1532			
Перемишльський земський суд					
9.	Анджей з Поморян	27.08.1436 – 18.02.1437	Льв. земля		
10.	Павел Ленкович	10.06.1437			
11.	Анджей з Поморян	9.12.1437 – 24.12.1463	Льв. земля		
12.	Ян з Прухніка	12.03.1471	Перем. земля		
13.	Пйотр	19.09.1475 – 8.02.1476			
14.	Ян з Розбожа	1.12.1478 – 3.06.1505	Перем. земля		
Галицький земський суд					
15.	Збігнев	3.I.1441			

16.	Пйотр з Пільховиць	22.01.1442 –4.05.1449	Перем. земля		
17.	Миколай	29.03.1451			
18.	Марцін	27.02.1458			
19.	Миколай	18.08.1460 –1.06.1463			
20.	Мацей зі Старої Ломжі	5.09.[?]1468 –5.06.1475	Мазовія	Крак. акад.	AGZ, vol. 12, CCXI, s. 318; MU, vol. 1, s. 258.
21.	Ян зі Старої Ломжі	Перед 25.02.1483	Мазовія	Крак. акад.	MU, vol. 1, s. 309.
22.	Ян Каспер з Ожеховиць	4.04.1481 –30.09.1488		Крак. акад.?	MU, vol. 1, s. 353.
23.	Ян Добеслав з Поплавників	11.04.1491 –26.07.1491			
Сяноцький земський суд					
24.	Анджей з Літині	8.03.1446 –4.09.1479			
25.	Пйотр Бал з Новотаньця	29.08.1481	Сян. земля	Крак. акад.	MU, vol. 1, s. 310.
Кам'янецький земський суд					
26.	Домарат зі Шлядкова	23.06.1439 –24.01.1447	Ленчицька земля		
27.	Миколай з П'ящиць	5.01.1456 –16.02.1483			

Якщо подивитися на регіони походження осіб, то впадає в око, що їхньої чіткої прив'язки до території, де той чи той урядник був писарем, немає, більш того – часто регіон походження бував значно віддаленим від місця урядування. Для прикладу, Мацей зі Старої Ломжі походив з Мазовії, на той час ленного князівства у складі Корони, а урядовав у Галицькій землі. Його колега з Кам'янецького земського суду, Домарат зі Шлядкова, взагалі походив з Ленчицької землі, а перший відомий львівський земський писар, магістр Войцех з Падви, скоріш за все, був вихідцем із Сандомирського воєвод-

ства⁸³, а на навчання до Краківської академії він записався у 1411 р. як «Albertus Pauli de Padua»⁸⁴. Його наступник Войцех з Ожоскова, можливо, походив з Познанського воєводства⁸⁵. Обережність у припущеннях походить з того, що у 1436 р. до Краківської академії записався «Albertus Pauli de Orzeskowo»⁸⁶, й пошук місцевості, звідки він міг походити, приводить до Великопольщі. У статті «Orzeskowo» в «Історично-географічному словнику Познанського воєводства у пізньому середньовіччі» Антоній Гонсьоровський пов'язує Войцеха, що навчався у Кракові, саме з цим поселенням Великопольщі, взагалі не згадуючи про його короточасне урядування у Львівському земському чи гродському судах та службу у малопольських Лелівітів⁸⁷. До того ж, у пиздрських актах (Великопольща, Каліське воєводство) під 1432 р. значиться якийсь Миколай Ожосковський, що теж може опосередковано вказувати на регіон походження Войцеха⁸⁸. Ще одним місцем походження Войцеха могло бути й схоже за назвою село Ожешкув (Orzeszków) у Ленчицькому повіті⁸⁹. Але так чи так, а місцевості, від яких походить прізвище Войцеха, засвідчують його походження з-поза руських земель Корони.

⁸³ Зараз – Падва Народова (Padwa Narodowa) Підкарпатського воєводства у Польщі. Януш Куртика у статті про архієпископа Яна з Жешова писав, що цей писар походив з Італії і звався Альберт: «pisarz Włoch Albert, syn Pawła z Padwy w l. 1416–27»: Janusz Kurtyka, «Rzeszowski Jan h. Półkożic (1435 lub 1436–1436),» w PSB (Wrocław–Warszawa–Kraków: Ossolineum, 1992–1993), 34: 68. Йшлося, імовірно, про навчання Яна в Падуї, але навряд чи мешканець тогочасної Падуї поїхав би навчатися в далекому Кракові. Значно простіше це було зробити, проживаючи у Сандомирському воєводстві, у Падві (стара назва Padew) до Кракова якихось 130 км.

⁸⁴ *Metryka Uniwersytetu*, 1: 75.

⁸⁵ Таку ідентифікацію запропоновано: *Metryka Uniwersytetu*, 2: 354.

⁸⁶ *Metryka Uniwersytetu*, 1: 172.

⁸⁷ Antoni Gąsiorowski, «Orzeskowo,» w *Słownik historyczno-geograficzny województwa poznańskiego w średniowieczu* (Poznań: PTPN, 1997), 3/3: 453–454.

⁸⁸ «qua iurabit nobilis Nicolaus Orzeszko(ws)kŷ»: Див. проєкт проф. Марії Травінської «Roty sądowe. Indeksy do wielkopolskich rot sądowych z XIV i XV wieku»: <https://roty.bkpan.pl/search.php?localization=PY&year=%25&writer=%25&number=1041>

⁸⁹ Селом у 1420–1430 рр. володіли доньки Пелки з Тура: Tadeusz Nowak, *Własność ziemiska w ziemi Łęczyckiej w czasach Władysława Jagiełły* (Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2003), 518.

Ще одна особа, що теж, мабуть, походила з-поза руських земель, – це сяноцький земський писар Анджей з Літині. Перша згадка про нього як про земського писаря датується 8 березня 1446 р., але впродовж 1429-го та в 1434–1444 рр. у матеріалах сяноцьких судів фіксується писар Андрій / Анджей («*Andream Notarium*» (1429 р.), «*domino Andree Notario castri Sanociensis*» (1434 р.), «*Andream Notarium*» (1436 р.), «*Andree Notarii*» (1437 р.), «*Andream Notarium castrenses*» (1439 р.), «*Andrea Notario*» (1440 р.), «*Andrea Notario*» (1442 р.), «*Andreas Notarius*» (1444 р.))⁹⁰. Усі згадки до 1434 р. походять з матеріалів замкового суду Сяноцької землі, а після 1434 р. – з матеріалів ґродського суду; означення «*dominus*» ужито при його імені лише раз, у 1434 р. В актах 28 травня 1429 р., у заголовку короткої сесії, де розглядалася всього одна справа, крім писаря Андрія («*Andream Notarium*»), згадано замкового воеводу у Сяноку Пирхалю («*Woyewodam Pirchalam*»). Наступна сесія від 4 червня 1429 р. окреслює Пирхалю як підстаросту («*Pirchala Vicescapitaneo*»)⁹¹, тобто ймовірного клієнта тодішнього сяноцького старости Януша з Кобилян⁹². Ще раз на цього ж писаря як замкового («*domino Andree Notario castri Sanociensi*»)⁹³ натрапляємо у документі від 10 липня 1434 р., виставленому сяноцьким земським суддею Клеменсом з Побідної, і з цього документа видно приналежність Андрія / Анджея до шляхти. Старостою у Сяноку на цей час був краківський мечник Миколай з Хжонстова (роки старостування 1430–1437)⁹⁴, а його наступниками Пйотр зі Смолиць (1438–1442) та Ян Куропатва (1442–1446)⁹⁵. З котрим із них писаря Андрія / Анджея пов'язував клієнтарний зв'язок? На перше місце варто поставити Януша з Кобилян та Миколая з Хжонстова, адже обидва були пов'язані з Краківським воеводством. Можливо, цей орієнтир дозволить ідентифікувати когось із іменем Андрій / Анджей як того, хто виконував урядницькі функції писаря у сяноцькому ґроді.

⁹⁰ AGZ, 11: CX, 45, 87 (№ 640), CCXLIII, 108, CCXLIX, 109; 126 (№ 977); CCCLXXII, 156; CCLXXIII, 157, CDXIV, 171, CDLXXXVI, 201, CDXCII, 202, 248 (№ 1075).

⁹¹ AGZ, 11: 45.

⁹² *Urządnicy województwa ruskiego XIV–XVIII wieku. Spisy*, 292 (№ 2546). Януш посвідчений як староста від 7 листопада 1419 до 4 березня 1430 року.

⁹³ AGZ, 11: 87.

⁹⁴ *Urządnicy województwa ruskiego XIV–XVIII wieku. Spisy*, 292 (№ 2547).

⁹⁵ *Ibid.*, 292 (№ 2548–2549).

Інше питання, чи писарі з однаковим іменем у 1429–1444 рр. і 1446–1479 рр. є тими самим особами? На думку Адама Бонецького, так – це одна й та сама особа, яку він зараховує до Літинських герба Сас⁹⁶. Натомість Людвік Виростек у монографії про Драго-Сасів, де історію цієї родини описано докладніше, не згадує жодної людини XV ст. з іменем Адрій / Анджей⁹⁷. У свідченні про Літинських, що їх пов'язують з Філем Дем'янчицем, дрогобицьким суддею 1415 р., який доводив своє шляхетство⁹⁸, впадає в очі як брак зв'язку між Літинськими з Перемишльської землі, так і незаангажованість сяноцького земського писаря у справі своїх «родичів». Ці сумніви наводить у статті про рід Літинських Миколи Галіва, де також додано, що функції земського судді вимагали знання латини, а для руського шляхтича тих часів це було рідкістю, адже православна шляхта трималася відокремленою від «латинського світу» – польської шляхти й Католицької церкви⁹⁹. З міркуваннями Галіва погоджується й Ігор Смуток у своєму генеалогічному розписі Літинських, де підтверджено неспорідненість сяноцького земського писаря з Літинськими герба Сас із Перемишльської землі¹⁰⁰. Отож залишається припускати хіба гіпотетичну можливість поєднання двох Андріїв/Анджеїв. Коли гадано вираховувати вік Анджея з Літині як писаря 1429 р., то вийде, що на момент останньої згадки (у 1482 р.) його кар'єра мала би тривати 53 роки, тобто він був людиною на восьмому десятковій життя. Хоч це не виключено, та все ж сумнівно, чи можна вважати обох згаданих писарів однією і тією самою особою. Видається, Анджей з Літині таки з'явився у Сяноку 1429 р. з руки тодішнього старости Януша з Кобилян, адже у найповнішому переліку шляхти Сяноцької землі 1427 р., коли руська шляхта складала присягу королю Владиславу II Ягайлі, людини з таким іменем немає¹⁰¹.

⁹⁶ Adam Boniecki, *Herbarz polski* (Warszawa, 1911), 14: 392.

⁹⁷ Ludwik Wyrostek, *Ród Dragów-Sasów na Węgrzech i Rusi Halickiej* (Kraków, 1932), 61, 65–67.

⁹⁸ *Ibid.*, 61, прим. 2.

⁹⁹ Микола Галів, «Літинські герба Сас у XV – середині XVI ст.» Генеалогічні записки 13 (2015): 13. Автор вважає, що остання згадка про сяноцького земського писаря походить з 7 липня 1461 р. Це не так, матеріали сяноцьких судів за 1460–1480 рр. містять не одну згадку про Анджея з Літині.

¹⁰⁰ Ігор Смуток, Руська шляхта Перемишльської землі (XIV–XVIII ст.). Родоводи (Львів, 2021), 5: 61–63.

¹⁰¹ Oskar Halecki, *Z Jana Zamoyskiego Inwentarza Archiwum Koronnego*.

Що ж до писарів, знаних лише на ім'я, то їх навряд чи можна якось верифікувати за регіоном походження. Таких осіб вісім (див. таблицю 6), тобто майже третина всіх відомих писарів. Вони могли бути й місцевими у другому чи навіть третьому поколіннях, але походили з католицьких родин та, як молодші сини, обирали урядницьку кар'єру замість військової чи духовної. Брак кваліфікованих кадрів змушував залучати всіх, хто вмів писати і читати латиною, був обізнаний з організацією канцелярії та, ще важливіше, кого знала місцева шляхта. Це являло собою важливий аспект роботи земського суду – щоб у ньому урядували ті, хто був пов'язаний з територією юрисдикції суду і сприймався за «свого».

Про решту осіб, які бували писарями, можна сказати, що вони були пов'язані з руськими землями не в одному поколінні, а до того ж щонайменше семеро навчалися у Краківській академії (див. таблицю 6): серед них можна назвати лише кілька осіб, не згадуваних у контексті навчання в Кракові. Чи належав галицький земський писар Ян Каспер з Ожеховець до родини Ожеховських герба Окша із Перемишльської землі? У 1471 р. до Краківської академії записався такий собі Ян син Шимона з Ожехова («Johannes Simonis de Orzechow») ¹⁰², тоді як решту осіб, записаних тоді ж на навчання, вихідців зі спільнокоренових місцевостей «Orzechowicza, Orzechowcze, Orzechowycze», не названо «Янами». Також навчався там майбутній львівський земський писар Пйотр Бал з Новотанця, який у 1464 р. записався до Краківської академії як син Яна («Petrus Johannis de Nowothanyecz») ¹⁰³.

Досвід та певна спадковість, на думку Анни Лосовської, були тими факторами, що виділяли цю професійну групу з-поміж решти. Кваліфікована, як на реалії пізнього Середньовіччя, праця сприяла тому, що уряди посідали не лише рідні брати (як Анджей з Поморян та Пйотр з Пільховиць, Мацей та Ян зі Старої Ломжі, Пйотр Бал з Новотанця та Миколай, що посів уряд у 1501 р.), а й їхні наступні

Materiały do dziejów Rusi i Litwy (Kraków: Akademia Umiejętności, 1917), 41–44, 48–50.

¹⁰² *Metryka Uniwersytetu*, 1: 353.

¹⁰³ *Ibid.*, 1: 310. Цікаво, що у 1453 р. на навчання записався Єжи син Яна Бала: «Georgius Johannis Kall de Nowothanyecz dapiferi terre Sanociensis dt 4 gr.»: *Metryka Uniwersytetu*, 1: 244. Окрім помилки в записі («Kal» замість «Bal»), що відзначили видавці, цей старший брат Пйотра наприкінці 1470-х рр., коли його брати ділили спадок по батькові, вже не жив.

покоління – як у випадку з міськими писарями Переворська¹⁰⁴. Лосовська запропонувала погляд на досвід урядування також в іншому ракурсі – на прикладі зв'язків між представниками родини. Так, на її думку, Ян з Розбожа напевно користувався послугами свого брата Якуба, що працював у канцелярії Казимира IV¹⁰⁵. Це вкотре підтверджує важливість освіти в родині. Адже цей капітал набував важливості після того, як бодай один член родини здобував його, «провокуючи» решту отримувати освіту, а далі й уряди та посади, що дозволяли використовувати знання для просування у тогочасному соціумі.

Попри вичерпність огляду, хто й коли був земським писарем, залишається не використаним потенціал суми згадок та контексту, в якому виступали ці люди. Відповідні згадки представлено у хронологічному порядку на таблиці 7.

Таблиця 7

Іменування та означення уряду / урядів та функцій осіб, що їх називали земськими писарями Руського та Подільського воєводств, у 1434–1500 рр.

№ п/п	Ім'я, прізвище	Роки урядування	Варіанти іменування та означення уряду чи функції	Примітки
Львівський земський суд				
1.	Войцех з Падви	9.05.1439 – 9.09.1440	Alberto de Padwa Notario Publico ... ac terre Leopoliensis notario generalis (1439) ¹⁰⁶ .	Katalog Niewod., № 58, s. 27; № 63, s. 30.

¹⁰⁴ Anna Łosowska, «Paweł i inni pisarze przeworscy w drugiej połowie XV wieku,» *Miscelanea Historico-Archivistica* 22 (2015): 101–102.

¹⁰⁵ *Ibid.*, 101.

¹⁰⁶ Прочитано за фотокопією документа, що зберігається у Бібліотеці Інституту історичного Варшавського університету. На жаль, загорнутий край пергаменту не дозволяє точніше відчитати інформацію у прикінцевій частині документа. Щиро дякую проф. Мареку Яніцькому за допомогу у доступі до цього зібрання.

2.	Войцех з Ожоскова?	6.10.1440–25.08.1441	Alberto Notario terre Leopoliensis (1440); Alberti Notarii terrestris Leopoliensis (1440); Alberti Notarii terrestris (1440); Alberti Notarii terrestris (1441); Albetri Notarii terre Leopol. (1441); Alberto terre Leopol. (1441); Albertus terre Leopol. Notarius (1441).	AGZ, vol. 14, № 95, XXXVI–XXXVII, s. 17; LI, s. 25; LXXXIV, s. 37; LXXXVII, s. 38; LXXXIX, s. 40.
3.	Єжи з Риботич	12.12.1445–29.03.1448	Georgius Notarius terrestris Leopol. (1445); Georgio Ribothyczski Notario terrestri Leopol. (1448); Georgio Rybotyczski Notario terrestri Leopol. (1448).	AGZ, vol. 14, № 1544, s. 194; DCCCLXXII, s. 257; DCCCLXXIV, s. 257.
4.	Мацей з Биньова	12.12.1455–2.01.1466	Nobil. Mathias de Byenyow Notarius terr. Leopol. (1455); Matthiam, notarium terresrem Leopoliensem (1456); Mathya de Byenow Notario terr. Leop. (1466).	AGZ, vol. 14, № 3488, s. 466; MRPS, vol. 1, № 397, s. 21; AGZ, vol. 19, № 2832, s. 508.
5.	Алексій	20.03.1471	Allexio Iuris canocici Baccalarario, Plebano Culykowyensi et Notario ter. Leopol. gli. (1471).	AGZ, vol. XV, CCCXXa, s. 113.
6.	Ян Буйно	Перед 20.04.1473 – 30.10.1478?	Nobili Ioanni Bnyo (sic.) protunc. terr. et castr. notario (1473); Nobil. Ioanni Bnyo protunc Notarius terr. et castr. (1473).	AGZ, vol. 17, № 3604–3605, s. 432–422.
7.	Войцех Боровський з Козлова	4.05.1476–25.05.1495	Nobil. Albertus Borowskyde Cozlow Notarius terrestr. Leopol. (1476); Gsus. ac str. Albertus Borowski tenutarius de Coslow Notarius terr. Leopol. (1487–1488); Alberto de Borow Notario terr. (1488); Alberto Borowski Notario Leopol. et aliis. (1491); Gsus. Albertus Borowski Notarius terr. Leopol. tenutarius de Coslow (1492); Alberto Borowski Notario (1493); nobili Alberto Borowsky notario terrestri Leopoliensi (1495).	AGZ, vol. 15, № 1479, s. 186; № 1897, s. 247; № 1920, s. 252; № 1954, s. 256; DCXCI, 257; DCCLXX, s. 283; № 2260, s. 301; DCCCXL, s. 304; Acta officii consistorialis leopoliensis, vol. 2, № 1483, s. 394.

8.	Станіслав Славинський	3.03.1499 –3.02.1532	Stanislao Slawynsky notario terrestri (1498); Stanislao Slavynsky Noratio terr. (1500); Stanislao Slavynski Notario terr. Leop. (1500); Stanislao Slawyn[ski] notario leop. (1501).	Acta officii consistorialis leopoliensis, vol. 2, № 1880, s. 517; AGZ, vol. 15, MLXIX, s. 390; MXCIII, s. 398; vol. 17, MCCXLVIII, s. 450.
Перемишльський земський суд				
	Анджей з Поморян	27.08.1436 –18.02.1437	Andreas de Pomorzani Notarius terrestri (1436); Audreas Notarius (1437)	AGZ, vol. 13, № 66, s. 10; № 282, s. 28.
	Анджей з Поморян	9.12.1437 – 24.12.1463	Nobili Andree de Pomorzan! Notario terrestri (1437); nobili Andree Notario terrestri (1439); dom. Andream de Pomorzani Notarium terrst. Premisl. (1440); Nobil. Andreas de Pomorzani, Notarius Domini Regis et terrestris Premisl. ac exactor tocius terre Russie (1442); gso. Andree de Manczycoucize Notario terr. Premisl. (1443); Andrea de Manczycoucize Notario Domini Regis (1443); Nobil. Andreas de Manczycoucize, Domini Regis et terre Promisl. Notarius glis. (1443); Nobil. Andreas de Pomorzani Domini Regis et terre Premisl. Notarius glis. (1444); Nobil. Andreas de Manczycowcze, [Nota] rius terrstrs. Premisl. (1446); nobil. Andream Notarium de Manczocoucize (1447); Nobil. Andreas de Pomorzani, Notarius dom. Regis et terrestris terre Premisl. (1448); Andream Nottarium ter. Premisl. (1449); gsum. Andream de Pomorzani Notarium Dni. Regis et terrestr. Premisl. (1462); Gsus. Andreas de Manczikowicze Notarius terrstr. (1463).	AGZ, vol. 13, № 642, s. 50; № 1241, s. 88; № 1262, s. 90; № 1606, s. 113; № 2010, s. 143; № 2021, s. 144; № 2024, s. 144; № 2224, s. 158; № 2680, s. 192; № 3148–3149, s. 227; № 3602, s. 259; № 3919, s. 284; № 4822, s. 374; № 5220–5224, s. 416.
	Павел Ленкович	10.06.1437	Paulo Lenkowicz Notario terrestri (1437)	AGZ, vol. 13, № 405, s. 34.

	Ян з Прухніка	12.03.1471	Nobil. Iohannes de Prochnyk Notarius terr. Premis. (1471)	AGZ, vol. 17, № 535, s. 50.
	Пйотр	19.09.1475 –8.02.1476	Nobil. Petrus Notarius (1475); nobilis Petrus Notarius (1476)	AGZ, vol. 18, № 735–737, s. 112, № 783, s. 119, № 784– 785, s. 120, № 837, s. 128.
	Ян з Розборжа	1.12.1478 –3.06.1505	Iohanne Rozborsky Notario (1478); Notarium terr. nobil. Iohannem Rozborszky (1478); Iohannes de Rozborz Notarius terrestres Premisl. (1478); Iohanne Rosborszky Notario terr. Premisl. (1485); nobil. Iohanne Rozborsky Notario terr. (1486); Iohanne de Roszborz Notario terrestri Premisliensi (1487); generoso Iohanni Rozborsky notario terrestri Premisliensi (1490); Gsus. Iohannes Rosborsky notarius terr. Premisl. (1492); dom. Iohannem RosborskyNotarium terr. (1493); nobilib. Iohanne Rosborsky Notario terr. (1496); Nblis. Iohannes Rosborsky heres de Czudowycze Notarius terr. Premisl. (1496).	AGZ, vol. 18, XCVIII, s. 171; № 1166, s. 175; № 1173, s. 176–177; Ibid., vol. 19, LXVIII, s. 54; LXXXVI, s. 67; Ibid., vol. 17, DCCLXXXIV, s. 228; Ibid., vol. 18, № 1925, s. 284; № 2308, s. 338; Ibid., vol. 17, № 2549; MXXX, s. 330; Ibid., vol. 19, № 573, s. 110.
Галицький земський суд				
	Збігнєв	3.01.1441 – 30.01.1441	Nobilem Sbigneum Norarium terrestem (1441); Notarium terrestrem (1441).	AGZ, vol. 12, № 905, s. 92; № 918, s. 94.
	Пйотр з Пільховиць	22.01.1442 –4.05.1449	Nobili Petro de Pylchowycze Notario terrestri Halic. (1442); Petro de Pilchowicze (1443); Petrum de Pylchoucize (1445); nobili Petro de Pylchoucize (1446); nobili Petro de Pylchowicze, Notario terre Halicz. gli. (1447); nobil. Petrum de Pylchowicze Nottario (sic.) terrestri Halic. (1449).	AGZ, vol. 13, № 1606, s. 113; № 2021, s. 144; № 2559, s. 182; № 2637, s. 189; № 3260, s. 234; № 3952, s. 286.

Миколай	29.03.1451	Nicolaus Notarius (1451); Nicolaus Notarius (1451); Nicolaus Notarius (1451).	AGZ, vol. 12, № 2435, s. 208; № 2449, s. 209; № 2454, s. 210.
Марцін	27.02.1458	Nobilis Martinus Notarius suus (1458).	AGZ, vol. 12, № 2861, s. 255.
Миколай	18.08.1460 –1.06.1463	Nobil. Nicolaus Notarius terre Halic. (1460); gnoscus Nicolaus Notarius terre Halic. genls. (1460); generoso Nicolao Notario Haliciensis generali (1463); presente generoso Nicolao Notario terrestri Haliciensis (1463); Nicolaum Notarium (1463).	AGZ, vol. 12, № 3872, s. 380; № 3879, s. 381; CDLII, s. 449; CDLV, s. 450; № 3966, s. 391.
Мацей зі Старої Ломжі	5.09[?].1468 –5.06.1475	Mathie de Staralomcza ... et Haliciensis terrestris Notarii (1468); domini Mathie de Stara Lomza, regy et terre Haliciensis notary (1469); nobil. Mathiam Notarium terrestr. Halic. (1474); nobil. Mathiam Notarium terrestr. Halicz. (1475); venerabil. Mathiam Notarium terrestr. Halic. (1475); honorab. Mathiam Notarium terrestr. Halic. (1475).	AGZ, vol. 12, CCXXI, s. 318; № 3665; 3709; 3733; 3783; Раецька книга міста Львова, № 373, с. 141 (1469 p.).
Ян зі Старої Ломжі	перед 22.12.1482	Olim nbls. Ioannes de Staralocza Notarius terr. Halic. (ante 22.12.1482).	AGZ, vol. 19, № 1340, s. 240.
Ян Каспер з Ожеховець	4.04.1481 –30.09.1488	Casper de Orzechowcze Notario terr. Halic. (1481); Nblis, Iohannes de Orzechowycz Notar. ter. Halic. (1482); Nblis. Iohannes Casper de Orechowecz Notarius terr. Halic. (1482); nbli. Iohanni Caspar de Orzechowycz Notario terrestri Halicziensi (1485); Casper Notario terr. (1485); Nblis. Iohannes Caspar Notar. terr. Halic. (1486); nbli. Iohanni Casper de Orzechowycz Notario terr. Halic. (1487); nblem. Iohannem Caspar de Orzechowycz Notarium terr. Halic. (1487).	AGZ, vol. 19, CCCLXXXVI, s. 296; № 1328, s. 237; № 1340, s. 240; № 1353, s. 243; № DCXXVII, s. 309; № 1361, s. 245; № 1095, s. 207; № 1145, s. 214.
Ян Добеслав з Поплавник	11.04.1491– 26.07.1491	Prime sessionis Dobeslai Poplawniczsky Notarii terr. Halic. (1491); Nblis Dobeslaus Poplawniczky Notarius terrestris Haliciensis (1491).	AGZ, vol. 19, CCCXV, s. 264; № 1209, s. 221.

Сяноцький земський суд				
	Анджей з Літині	8.03.1446 –4.09.1479	Andree de Lythen Notario et Exactori terre Sanocensis (1446); Andree Notario terrestri terre Sanocensi (1446); Andree Notario terrestri Sanocensi (1447); nobili Andree Notario terrestri terre Sanocensis (1448); Andream Notarium ter. Sanocensem (1449); Andreas Notarius terrestris (1449); nobili Andree Notario ter. Sanocensi (1450); Andreas Notarius terre Sanocensis generalis (1456). Andree Notarii ter. (1457); nobil. Andream Notarius terre Sanocz. et gener. (1457); Andree Notario terrestri terre Sanocensis (1457); Andrea Notario terre Sanocz. (1461); nobili Andrea Notario terr. (1465); Notarii terr. Nobilis Andree (1465); Andrea Notario terr. (1473); Andrea Notario Sanoc. (1474); nobili Andree Notario terr. (1475); Andrea Notario terr. (1475); Nobil Andreas Notarius terr. (1479); honor. Andrea Notar. terr. (1482).	AGZ, vol. 11, № 2121, s. 266; № 2125, s. 266; № 2225, s. 279; № 2588, s. 321; № 2640, s. 329; № 2789, s. 348; № 2804, s. 350; № 3299, s. 411; № 3300, s. 412; № 3354, s. 421; № 3363, s. 423; № 3384, s. 427; № 3385, s. 427; № 3388, s. 427; № 3389, s. 428; № 3629, s. 463; Ibid., vol. 16, № 250, s. 31; XCI, s. 32; CDXVII, s. 108; № 974, s. 109; № 1066, s. 110 ¹⁰⁷ ; № 1112, s. 124; № 3296 ¹⁰⁸ , s. 389; № 1586, s. 179.
	Пйотр Бал з Новотаньця	29.08.1481	Petrum Bal de Nowothanyecz Notarium terr. Distctus Sanoc. (1481)	AGZ, vol. 16, № 1532, s. 173.

¹⁰⁷ Повна цитата цієї згадки про земського писаря: «Inducere in librum terr. commiserunt nobili Andree Notario terr.» («Внести у земську книгу доручили шляхетному Анджею, земському писарю»).

¹⁰⁸ Видавці цього тому видали спочатку у хронологічному порядку судові матеріали земського та гродського судів, а вже потім судів, окреслених як «Iudicium Supremum». Вони зазначили, що взяли їх з тому «Liber Supremi Iuris Magdeburgensis castris Canocensis», тобто найвищого суду магдебурзького права на замку у Сяноку: AGZ, 19: 5.

Кам'янецький земський суд				
	Домарат зі Шлядкова	23.06.1439 –24.01.1447	Domarati de Sladkow terrestris notarii (1439); Domarati de Slathkow terrae nostrae Podoliae notarii (1442); Domarati de Sliatkow terrae nostrae Podoliae notarii (1442). Domaratho de Slathkow notario t[ere]stri (1447).	Kurtyka, «Z dziejów,» 112; ZDM, vol. 8, № 2361, s. 174; № 2362, s. 175; ЦДІАЛ України, ф. 181, оп. 2, спр. 1649.
	Миколай з П'ящиць	5.01.1456 –16.02.1483	Nicolao de Piaszczyce notario (1456); nobilis Nicolaus de Pyasnicze notarius terris Camenecens[si], et aduocat[us] iuris Ruthenoru[m] in Camieniecz (1475); Nicolaum notarium terrestrem (1483); olim Nicolai de Pyassczicze notarii terrae Podolie generalis (1491).	АЮЗР, № 14, 22; ЦДІАК України, ф. 39, оп. 1, спр. 3, арк. 206–206 зв.; MRPS, vol. 1, № 1592, s. 82; Catalogus, № 264, s. 91.

Навіть побіжний огляд *таблиці 7* дозволяє побачити, що сума згадок може слугувати окремим джерелом для рефлексій над тенденцією використання певних означень, або ж просто одиничним фактом, яким мусить оперувати дослідник через стан збереженості джерел. Далі, у порядку ієрархії земських судів, спочатку Руського (Львівський, Перемишльський, Галицький та Сяноцький), а потім Подільського воєводства, піде мова про те, що нового дає нам така інформація. Головну увагу буде приділено нетиповим позначенням земських писарів.

Львівський земський суд

Відповідь на питання, хто був першим львівським земським писарем, складна з огляду на кілька факторів. До 2004 р. це не викликало сумнівів. Цією особою вважали Войцеха з Ожоскова. В найдавніших актових книгах львівських земських судів його під 6 жовтня 1440 р. в заголовку сесії згадувано як «Войцеха писаря»

(«Alberto Notario»), а в справі того самого дня – з уточненням: «Alberto Notario terre Leopoliensis»¹⁰⁹; чимало таких згадок є і в книгах Львівського гродського суду¹¹⁰. Відносно часта присутність земського писаря на засіданнях гродського суду, мабуть, мала певні причини, проте в жодній зі справ, що розглядалися на цих сесіях, не фігурують особисті клопоти Войцеха. Опосередкованою згадкою є лише одна справа земського підсудка Яна Голомбака з Зимної Води від 30 січня та 30 червня 1441 р.¹¹¹ та справа львівського судді Миколая зі Смерекова 25 серпня 1441 р.¹¹² Видавці цих матеріалів умістили в покажчику інформацію про Войцеха під датою 29 лютого 1444 р. під рубрикою «львівські земські писарі» («Albertus Notarius; Idem Albertus; Idem Notarius jak wyżej; Albertus Notarus jak wyżej»)¹¹³, хоч тут його ніде не названо земським писарем. Чи він виконував обов'язки у земському суді після останньої згадки 25 серпня 1441 р., невідомо. Але, позаяк перше свідчення про нового земського писаря походить аж з кінця 1445 р., таке припущення видається можливим. Уперше як Войцех з Ожоскової він згаданий у джерелах 10 травня 1441 р.¹¹⁴ – у контексті його служби Рафалові Тарновському.

Натомість після 2004 р., коли у науковий обіг було введено матеріали приватної колекції Томаша Неводнічанського, справа щодо першого львівського земського писаря отримала нову джерельну інформацію, а відтак, заплутала інформацію про те, хто першим посідав цей уряд. У двох документах згаданої колекції львівським земським писарем названо під 9 травня 1439 р. та 9 вересня 1440 р. публічного писаря, магістра Войцеха з Падви («Alberto de Padwa Notario Publico [...] ac terre Leopoliensis notario generalis»): у першому випадку він названий серед свідків, а в другому прямо зазначено, що він написав цей акт¹¹⁵. Обидва документи походять з канцелярії

¹⁰⁹ Ibid., 14: 13.

¹¹⁰ Ibid., 17, 25, 37, 38, 40.

¹¹¹ Ibid., 299 (№ 183).

¹¹² Ibid., 40 (№ 322).

¹¹³ Ibid., 126 (№ 1009–1012).

¹¹⁴ Ibid., LXX, 33.

¹¹⁵ *Katalog dokumentów pergaminowych ze zbiorów Tomasza Niewodniczańskiego w Bitburgu*, wyd. Janina Tomaszewicz, Maciej Zdanek (Kraków: Societas Vistulana, 2004), 63 (№ 30). На жаль, мушу покластися у цьому випадку на упорядників каталога через відсутність цієї копії в колекції Бібліотеки Інституту

Львівського земського суду, і особами, що значаться на початку, були львівські земський суддя Станіслав з Давидова та земський підсудок Ян з Зимної Води. Наведена інформація не тільки не допомагає, а й ускладнює ідентифікацію писаря, оскільки тотожним було не лише ім'я писарів, але і їхніх батьків – Павел (див. вище цитати з вписів на навчання до Краківської Академії). Розв'язати дилему про одного чи двох Войцехів дозволяє іменування першого – «з Падви» та «зручна» хронологія згадок: перший востаннє згадується 9 вересня 1440 р., а другий уперше – 6 жовтня того-таки року. Войцех з Падви набагато раніше вступив на навчання (у 1411 р.) і тривалий час був пов'язаний з канцелярією львівського архієпископа Яна як папський публічний нотаріус для Краківської та Познанської дієцезій¹¹⁶, а впродовж 1416–1433 рр. був писарем Вінцентія з Шамотул, мендзижецького (м. Мендзижеч у Великопольщі) каштеляна та в 1431–1439 рр. генерального руського старости¹¹⁷. Що цікаво, Ожесково знаходиться за прибл. 40 км від Мендзижеча. Переміщення Вінцентія з Шамотул, ймовірно, пояснює появу Войцеха з Падви на уряді львівського земського писаря. Востаннє він згадується як генеральний руський староста 17 листопада 1439 р., а вже 2 грудня того ж року він знаходився у Познані, а в квітні наступного року вирушив із королем Владиславом III до Угорського королівства¹¹⁸. Войцех з Падви, давно закорінений у руській службі, позаяк його кар'єра після навчання у Кракові була пов'язана зі львівським архієпископом Яном, за ним не послідував. Можливо, він був львівським земським писарем ще перед тим, як фіксується перша згадка про нього на цьому уряді під 9 травня 1439 р.? На це наштотує його

історичного Варшавського університету та у кольоровій вкладці до нього.

¹¹⁶ AGZ, 2: 67 (№ 40) («Alberto Pauli de Padwa publico Apostolica et Imperiali Auctoritatibus Notario, nostre Cancellario prothonotario»), 81 (№ 40) («Scriptum vero manu honorabilis Alberti de Padwa Cancellarie nostre prothonotary publici Apostolica et Imperiali Auctoritatibus Notary»); *ibid.*, 5: 37 (№ 29) («ego Albertus Pauli de Padwa, clericus Cracouiensis dyocesis, publicus apostolica et imperiali auctoritatibus notarius»); ZDM, vol. 5: *Dokumenty z lat 1401–1440*, wyd. Irena Sułkowska-Kuraś and Stanisław Kuraś (Wrocław–Warszawa–Kraków: Ossolineum, 1970), 287 (№ 1353).

¹¹⁷ *Urządnicy województwa ruskiego XIV–XVIII wieku. Spisy*, 150 (№ 1162).

¹¹⁸ Tomasz Jurek, «Szamotulski Wincenty Świdwa h. Nałęcz (zm. 1444),» w *PSB* (Warszawa – Kraków: Instytut Historii PAN, 2009–2010), 46: 585.

підпис на документі Вінцентія з Шамотул: «Войцех [син] Павела, публічний писар»¹¹⁹. Відтак, поштовхом до ранішого, ніж 1439 р., початку кар'єри земського писаря могла стати смерть львівського архієпископа 12 серпня 1436 р.¹²⁰

Наступним земським писарем був Юрій / Єжи з Риботич. Уперше його згадано з урядом земського писаря у справі 12 грудня 1445 р.: «Georgius Notarius terrestris Leopol.»¹²¹. У двох останніх згадках із цим урядом – від 20 та 27 березня 1448 р. – його вже іменують Юрієм / Єжи Риботицьким («Georgio Ribothyczski, Georgio Rybothyczski») ¹²². У цих згадках ніщо не вказувало на зміну його сфери діяльності, хіба що справи, які розглядалися на цих сесіях, стосувалися людей Церкви¹²³. В опублікованих актах Львівського гроду Юрій / Єжи з Риботич фіксується під 11 серпня 1452 р. просто як один із присутніх на судовій сесії («Georgio de Rybothycze») ¹²⁴. З цієї згадки можна зрозуміти, що він уже не виконував урядницьких функцій, але священиком у Новому місті Библо ще не став. Так само не видно зміни в його статусі й у згадці від 11 жовтня 1455 р., де серед присутніх на сесії згадано його слугу Чеха («Czech familiari dom. Georgii Rybothiczski») ¹²⁵. Коли Юрій / Єжи став плебаном у Новому місті Библо, невідомо, але на сесії Перемишльського земського суду 18 квітня 1480 р. у справі Риботицьких проти Губичилів його вже згадано як плебана, а саму справу датовано 24 вересня 1476 р.¹²⁶ Посилаючись на цей документ, Людвіг Виростек зазначає, що Юрій / Єжи помер близько 1460 р. як плебан, не впорядкувавши своїх маєткових справ, за які потім судилися його племінники¹²⁷. Втім, сама опублікована записка такого припущення не підтверджує.

¹¹⁹ AGZ, 5: 71 (№ 55) («Scriptum de manu Alberti Pauli de Padwa publici Notarii»).

¹²⁰ Kurtyka, «Rzeszowski Jan h. Półkozic (1435 lub 1436–1436),» 68.

¹²¹ AGZ, 14: 194 (№ 1544).

¹²² Ibid., DCCLXXII, DCCLXXIV, 257.

¹²³ Ibid., 257 (№ 2025, 2027).

¹²⁴ Ibid., MXLIX, 346.

¹²⁵ Ibid., MCCCLXXV, 460.

¹²⁶ Ibid., 18: 203 (№ 1371).

¹²⁷ Ludwik Wyrostek, «Ród Drago-Sasów,» 35.

Земський писар Мацей з Биньова («Mathias de Byenyow Notarius terr. Leopold.») уперше згадується на цьому уряді 12 грудня 1455 р.¹²⁸ Ця інформація чомусь відсутня у переліку урядників Руського воєводства, де подано лише згадку про писаря Мацея з річною датою¹²⁹. Але у загальному переліку коронних урядників біля його імені є посилення на регести Коронної метрики з датою першої згадки – 8 грудня 1456 р., що, можливо, свідчить про зв'язок цього писаря з краківським каштеляном Яном із Чижова¹³⁰. Сказане підважує впровадження до переліку львівських земських писарів Миколая, поданого там із датою 4 квітня 1456 р. та зазначенням, що у заголовку сесії суду його позначено як «notarius iudicis»¹³¹. Насправді у цьому джерелі Миколай згадується як писар земського судді Стибора з Вишні («Nicolaus Notario domini Stiborii de Vyschnya Iudicis terrestres Leopold.»)¹³², тобто навряд чи йшлося про виконання Миколаєм урядницьких функцій, хоч це й показує складнішу структуру самого земського суду та розширює коло осіб, із ним пов'язаних.

Прикметно, що немає жодного писаря з Львівської землі серед тих, хто 13 грудня 1464 р. зав'язав конфедерацію шляхти Львівського та Жидачівського повітів разом із містом Львовом, хоч між підписантами були львівський підкоморій Єжи Струмило та львівський земський суддя Пйотр з Бранець¹³³. Тимчасом хтось із місцевих писарів мав спорядити цей документ. Можливо, ним і був згаданий вище Мацей з Биньова, який 2 лютого 1466 р. фіксується як земський писар («Mathya de Byenow Notario terr. Leop.») серед свідків у справі Львівського земського суду¹³⁴.

Наступна згадка про людину з урядом львівського земського писаря припадає на п'ять років пізніше – у заголовку сесії Львівського ґроду 20 березня 1471 р., де згадано бакалавра канонічного права та куликівського плебана Алексія як львівського генераль-

¹²⁸ AGZ, 14: 466 (№ 3488).

¹²⁹ *Urządnicy województwa ruskiego XIV–XVIII wieku. Spisy*, 125 (№ 924).

¹³⁰ *MRPS*, 1: 21 (№ 397).

¹³¹ *Urządnicy województwa ruskiego XIV–XVIII wieku. Spisy*, 125 (№ 925).

¹³² AGZ, 14: MCDXIX, 474.

¹³³ *Ibid.*, 7: 105 (№ 55). Про учасників конфедерації див.: Юрій Зазуляк, «Львівська конфедерація 1464 року: спроба прозографічного дослідження її учасників», *Записки наукового товариства імені Шевченка* 240 (2000): 396–415.

¹³⁴ AGZ, 19: 508 (№ 2832).

ного земського писаря («Allexio Iuris canocici Baccalrario, Plebano Culykowsyensi et Notario ter. Leopold. gli.»)¹³⁵. Разом із ним на цій сесії були львівський підстароста Пелка Лисаковський, львівський гродський судя Пйотр зі Зимної Води та Сенько зі Львова і Ян Бохурський. Освітній рівень Алексія не викликає сумніву з огляду на його представлення як бакалавра, і це може свідчити про те, що, ймовірно, саме він у 1440 р. розпочинав навчання у Краківській академії¹³⁶, а в 1471 р. виконував душпастирські обов'язки у Куликові. Цей-таки Алексій, ще як бакалавр («Alexio Baccalario»), згадується серед присутніх на сесії гродського суду 14 серпня 1456 р., де поруч із ним був Гжегож Гладиш, писар руського воєводи Анджея Одровонжа зі Спрови¹³⁷. На сьогодні немає пояснення розриву інформацій про львівських земських писарів у зазначений відтинок часу. Чи ним був Алексій¹³⁸, що поєднував земське писарство зі служінням Богу, чи продовжував і надалі посідати уряд його попередник Мацей з Биньова?

Ян Буйно у 1473 р., ймовірно, поєднував два уряди та, зважаючи на виконання урядницьких функцій у Львівському гроді, був пов'язаний із тодішнім старостою Рафалом Якубом з Ярослава. Як стверджує Анна Лосовська, родина Буйнів посідала кілька урядів із писарськими функціями: Арнольф Буйно був перемишльським земським підписком у 1472–1479 рр. і виконував обов'язки дрогобицького віцежупника, а Арнольф, Миколай з Городка та Ян Буйно були рідними братами¹³⁹. Можливо, вони були пов'язані з канце-

¹³⁵ Ibid., 15: CCCXX^a, 113.

¹³⁶ Таке ім'я, як Алексій, є надто рідкісним, а в поєднанні з душпастирськими та писарськими обов'язками й поготів. Алексій 6 травня [1440] р., як капелан та писар Миколая Кміти, уклав для нього документ продажу: *Katalog dokumentów pergaminowych*, 29 (№ 61) (тут у примітках до реґесту документа упорядники датують його 1440-м роком. Таку саму дату приймає і Рената Травка: Renata Trawka, *Kmitowie. Studium kariery politycznej i społecznej w późnośredniowiecznej Polsce* (Kraków: Societas Vistulana, 2005), 432). Чи міг Алексій, розпочавши навчання у Кракові, бути слугою представника можновладної родини Кмітів? Брак джерел не дозволяє ствердно відповісти на це питання.

¹³⁷ AGZ, 15: MCDLXIV, 489.

¹³⁸ У найдавніших львівських судових записках 1442–1446 рр. згадується куликівський плебан Пйотр: AGZ, 14: 53 (№ 430), 217 (№ 1738).

¹³⁹ Anna Łosowska, «Mieszkańcy późnośredniowiecznego Drohobycza w świetle

лярію панів на Ярославі, що діяла на замку і про неї залишилися згадки «в актах ярославських» («in actis Iaroslaviensis»), «в книгах замкових ярославських» («in libro castri Iaroslaviensis») ¹⁴⁰. Що ж до земського писарства Яна Буйно, то воно виглядає як акт спорадичного залучення гродського писаря з огляду на його шляхетське походження.

Так чи так, але запропонований Казімежом Пшибосем порядок львівських земських писарів доведеться переглянути, адже зазначеного після Яна Буйно якогось Мацея, згадуваного в джерелах лише 7 червня 1476 р., навряд чи можна з певністю зарахувати до земських писарів. Пшибось посилається на судову записку Львівського гроду цієї дати, де Мацея позначено як представника підданого львівського земського судді: «Шляхетний Мацей писар, уповноважений працюючого Федора, людини вельможного Петра з Браниць, львівського земського судді...» ¹⁴¹. Чи можна з цього робити висновок, що Мацей був земським писарем? Адже зазвичай позначення писаря виглядає ширше, та й колеги з гродського суду напевно знали, з ким мають справу. Присутніми на цьому засіданні були львівський підстароста Пелка Лисаковський та гродський суддя Ян з Неслухова ¹⁴². Можливо, згаданий Мацей був тотожний Мацеві з Кракова, який фіксується під 1483 р. як писар Львівської

akt konsystorza przemyskiego,» *Дрогобицький краєзнавчий збірник* 16 (2012): 63.

¹⁴⁰ Цит. за: Józef Kus, «Manowie jarosławscy. Z zagadnień stosunków lennych na Rusi Czerwonej (XIV – XVI w.),» *Przemyskie zapiski historyczne. Studia i materiały poświęcone historii ziem Polski południowo-wschodniej* 3 (1985): 27.

¹⁴¹ «Nobil. Mathias Notarius procurator laboriosi Fiedor hominis gsi. Petri de Brancze Iudicis terr. Leopold.» AGZ, 15: 188 (№ 1500). Казімеж Пшибось помилково зазначає «Згідно з Бонецьким (vol. III, s. 52), львівським писарем він був уже у 1467 році»: *Urządnicy województwa ruskiego XIV–XVIII wieku. Spisy*, 126 (№ 929). У відповідному місці «Herbarza» Адама Бонецького інформації про якогось писаря не має: Boniecki, *Herbarz* (Warszawa, 1900), 3: 52. Натомість у виданні про львівських гродських та земських урядників Кароль Малечинський у примітці про Мацея зазначає: «Непевно, чи був він з льв. писарем, адже у відповідній записці його названо тільки писарем («notarius»). Проте льв. гр. писарем раніше був Пйотр з Копитова, тому Мацея варто визнати за льв. з. писаря»: *Urządnicy grodzcy i ziemscy lwowscy*, 141. Однак раніша згадка на цьому уряді Войцеха Боровського не дозволяє пристати на цю думку.

¹⁴² Ibid.

консистоїї: «Mathie de Cracovia consistorii Leopoliensis notario»¹⁴³. Втім, такому припущенню суперечить те, що в гродському суді Мацея названо шляхтичем («Nobil.»), а позначення «Мацей з Кракова» («de Cracovia») радше вказує на міщанське походження.

Зарахування згаданого Мацея до грона земських урядників суперечить і тому, що під 4 травня 1476 р. у справі з Ганнусем Блашем, львівським міщанином¹⁴⁴, фіксується як земський писар шляхетний Войцех Боровський з Козлова¹⁴⁵ («Nobil. Albertus Borowsky de Cozlow Notarius terrestr. Leop.»). У списку урядників Войцех згадується з цим урядом від 4 лютого 1484-го по 25 травня 1495 р., та ще й з приміткою, що він був писарем у 1467 р. (щоправда, без зазначенням яким саме)¹⁴⁶. Володіння Козловим у Теревовельському повіті не відповідало усталеним уявленням про осілість у повіті як підставу для посідання земського уряду. Утім, джерельних згадок про його земське писарство від 1476-го аж до 1495 р. не бракує (див. *таблицю 7*).

Останнім знаним на сьогодні львівським земським писарем був Станіслав Славинський, який від початку 1498-го й аж по 1532 р. посідав цей уряд (Казімеж Пшибось помилково називає його «Ставінським»¹⁴⁷). Певною мірою таку велику прогалину підважує згадка 12 липня 1488 р. про якогось земського писаря Станіслава («Stanislaum, notarium terrestrem») у львівській раецькій книзі¹⁴⁸. Важко сказати, чи він тотожний Станіславу Славинському, адже у цій згадці ширшого іменування не подано. У цій же раецькій книзі фіксується кілька разів і власне Станіслав Славинський – як земський писар: «Stanislaus Slawenszky» (14 серпня 1499 р.), «dominum Slawynsky, notarium terrestrem» (19 вересня 1502 р.), «nobilis Stanislai Slawynszkÿ» (6 вересня 1505 р.) та під іншими датами – теж XVI ст.¹⁴⁹

¹⁴³ *Acta officii consistorialis leopoliensis*, 1: 45 (№ 244).

¹⁴⁴ AGZ, 15: 186 (№ 1479).

¹⁴⁵ Козлов – це на той час село у Теревовельському повіті Галицької землі Руського воєводства. Ідентифіковано за: AGZ, 15: 247 (№ 1897).

¹⁴⁶ *Urządnicy województwa ruskiego XIV–XVIII wieku. Spisy*, 126 (№ 929).

¹⁴⁷ *Ibid.*, 126.

¹⁴⁸ *Раецька книга міста Львова (1460–1506)*, вид. Мирон Капраль, Богдана Петришак (Львів, 2020), 406 (№ 1479).

¹⁴⁹ *Ibid.*, 582 (№ 2301), 625 (№ 2497), 675 (№ 2704).

Перемишльський земський суд¹⁵⁰

Перший відомий перемишльський земський писар Анджей з Помор'ян згадується 27 серпня 1436 р. у справі Гната з Куликова як «Andrea de Pomorzani Notarius terrestris»¹⁵¹, а 18 березня 1437 р. – як «Andreas Notarius»¹⁵². Кого саме стосується згадка про земського писаря у справі 13 травня 1437 р., сказати складно, бо тут зазначено лише уряди підсудка та писаря – без імен та прізвищ («Subiudicem et Notarium terrestrem») ¹⁵³. Ще раз, так само без імен, згадано всіх судових урядників у справі, що розглядалася 29 травня цього ж року у Переворську, на виїзному засіданні Перемишльського земського суду: «Iudicem, Subiudicem et Notarium terrestrem»¹⁵⁴. Так само у короткому записі від 3 жовтня у Переворську вказано, що писар мусить викреслити з перемишльських книг поручителів або посередників Лисаковського та Андрія / Анджея Журовського («Notarius debet delere de libro Przemisliensi fideiussores videlicet Lyssakowski et Andream Żurowski») ¹⁵⁵.

¹⁵⁰ У рецензії на цю статтю було пораджено використати працю Анни Лосовської «*Pennae investivi Praemisiae*». *Notariusze kancelarii kościelnych, pisarze sądów oraz urzędów świeckich w XV i na początku XVI wieku* (Przemysł, 2011) про писарські середовища Перемишля у XV та на початку XVI ст. На жаль, я зміг ознайомитися лише з рецензією на цю книжку: Agnieszka Bartoszewicz, «O potrzebie badań nad kulturą pisma w późnośredniowiecznej Polsce. Na marginesie książki Anny Łosowskiej,» *Studia Źródłoznawcze* 51 (2013): 172–177. З цієї рецензії, де представлено структуру монографії, можна побачити цілком суголосні теми, що їх авторка використала при описі писарського середовища Перемишля у пізньому Середньовіччі – походження, освіта та кваліфікація, діяльність поза урядованням.

¹⁵¹ AGZ, 13: 10 (№ 66).

¹⁵² Ibid., 28 (№ 282).

¹⁵³ Ibid., 33 (№ 383). Парадоксально, але за переліком урядників не тільки важко визначати земського писаря, а й те, хто на цей час міг бути земським підсудком – чи знову Павел Голомбек чи Волчко з Боратина: *Urządnicy województwa ruskiego XIV–XVIII wieku. Spisy*, 224 (№ 1899–1901).

¹⁵⁴ Ibid., 54 (№ 692). Принаймні суддею був точно Петро Богданович, що посідав цей уряд від 1435 по 1449 рр.: *Urządnicy województwa ruskiego XIV–XVIII wieku. Spisy*, 231 (№ 1963).

¹⁵⁵ AGZ, 13: 55 (№ 716).

Цей запис вносить чимало нового в погляді на те, що у Переворську були окремі судові коморники, які, напевне, опікувалися судовими актами¹⁵⁶.

Наступний перемишльський земський писар Павел Ленкович згадується на цьому уряді лише одного разу – 10 червня 1437 р.¹⁵⁷ Адам Бонецький свого часу сумнівався, чи вважати його писарем, чи підписком¹⁵⁸. Проте коротка записка містить чітке визначення статусу Ленковича: земський писар «Notario terrestri».

Вдруге на уряді земського судді згадується 9 грудня 1437 р. Анджей з Помор'ян («nobili Andree de Pomorzan! Notario terrestri»)¹⁵⁹. Між згадкою про Павела Ленковича і про Анджая з Помор'ян відбулося сім сесій Перемишльського земського суду – 8 липня, 12 серпня, 2 вересня, 22 вересня, 30 вересня, 7 жовтня, 28 жовтня, а також чотири сесії у Переворську – 4 вересня, 3 жовтня 4 листопада і 2 грудня 1437 р. На цих сесіях мав би бути або сам писар, або хтось із його підлеглих, проте в матеріалах жодної з них не згадано нікого, хто виконував би писарські обов'язки.

Поза своїми обов'язки писаря, Анджей з Помор'ян мабуть мав достатню кількість капіталу у готівці, аби позичати його іншим. Так, із запису від 8 березня 1440 р. бачимо, що перемишльський віцежупник Ян з Парвазіна («Nobil. Iohannin de Pawarasino Vicezuppar. salis Premisl.») позичив у Анджая понад 36 гривень¹⁶⁰.

Ширше коло обов'язків Анджая видно із судової записки 22 січня 1442 р., де його названо не лише перемишльським земським, а й королівським писарем та збирачем податків з усієї Руської землі («Nobil. Andreas de Pomorzani, Notarius Domini Regis et terrestri Premisl. ac exactor tocius terre Russie»)¹⁶¹. За аналогію може слугувати приклад його сяноцького колеги Анджая з Літині, який у 1446 р. теж був збирачем податків, щоправда, тільки зі «своєї» землі (див.

¹⁵⁶ Łosowska, «Pawel i inni pisarze,» 89–90.

¹⁵⁷ AGZ, 13: 34 (№ 405).

¹⁵⁸ Boniecki, *Herbarz*, 14: 91.

¹⁵⁹ AGZ, 13: 50 (№ 642).

¹⁶⁰ *Ibid.*, 90 (№ 1262). У більшості випадків цей віцежупник, а згодом жупник у м. Сіль (тепер Стара Сіль) писався з як шляхетний Ян з Парвазіна («nobili Iohanni de Parwazino»): *ibid.*, 37 (№ 445).

¹⁶¹ *Ibid.*, 113 (№ 1606). Разом з ним, у цій записці згадано й галицького земського писаря Пйотра з Пільховиць, рідного брата Анджая.

нижче), тоді як на Анджея було покладено збори з «усієї Руської землі», тобто Руського воєводства у складі чотирьох земель – Львівської, Перемишльської, Галицької та Сяноцької. Виглядає, що цьому посприяла кваліфікація Анджея та його обов'язки королівського писаря. З огляду на те, що король Владислав III на той час перебував в Угорському королівстві, таке доручення могло виходити від королівського намісника Яна з Чижова. Часами писарства Анджея з Помор'я датується рідкісна згадка 28 січня 1443 р. про перемишльського земського підписка Шимона з Коберзіна («nobilis Symon de Cobyerzyno Vicenotarius Premisl. terrestr.»), який фігурує у справі Фредра з Плешовиць та Миколая зі Стадників проти Фридриха Яцимирського¹⁶², що засвідчує розбудованість канцелярії земського суду. Адже самотужки виконувати той обсяг роботи, який ми бачимо навіть на прикладі збережених актів Перемишльського земського суду (а це далеко не повний обсяг матеріалу), писар не зміг би. Від 1443 р. Анджея з Помор'я починають називати Анджеєм з Манчиковиць (нині Мацьковиці (Maćkowiec) за 9 км на північний захід від Перемишля)¹⁶³, що можна ототожнити з часом його вступу у володіння цим маєтком після взаємних розрахунків із братом Пйотром з Пільховиць¹⁶⁴. Королівським писарем він був і далі, а його уряд у 1443–1444 рр. окреслено як «генеральний писар Перемишльської землі» («terre Premisl. Notarius gl.»)¹⁶⁵. У наступних роках його іменування або скорочується до позначення «шляхетний Анджей писар з Манчиковиць» («nobil. Andream Notarium de Manczocouicze»)¹⁶⁶, або (у 1448 р.) повертається до попередньої розлогої форми («Nobil. Andreas de Pomorzani, Notarius dom. Regis et terrestris terre Premisl.»)¹⁶⁷. Ще одного разу, у справі проти Анджея з Копистна («Andreas de Copistno»), Анджея згадано разом із його

¹⁶² Ibid., 134 (№ 1874), 142 (№ 2004).

¹⁶³ Ibid., 143 (№ 2010), 143 (№ 2021).

¹⁶⁴ Ibid., 113 (№ 1606), 144 (№ 2024), 158 (№ 2224). Загалом Анджей з Помор'я відсутній у більшості досліджень, присвячених родині Кірдеїв тієї гілки, що володіла Помор'янами. Див. останню на сьогодні ґрунтовну працю: Janusz Szyszka, «Dobra pomorzańskie Kierdejów (Kierdejowiczów) w ziemi lwowskiej w XV wieku,» *Średniowiecze Polskie i Powszechnie* 12 (16) (2020): 161–208.

¹⁶⁵ AGZ, 13: 114 (№ 2024), 158 (№ 2224).

¹⁶⁶ Ibid., 227 (№ 3147–3148).

¹⁶⁷ Ibid., 259 (№ 3602).

підписком Леоном («*Andream Notarrium terr. Premisl. [...] et Leo Vicenotarius ipsis*»)¹⁶⁸.

Упродовж 1450-х рр. згадки про Анджея в перемишльських записках зустрічаються вкрай рідко, і то без вказівки на урядницькі обов'язки, а в 1462 р. його названо королівським писарем і державцею Манциковиць («*nobilis Andree, Notarii domini Regis, Tenutarii in [M]anczikouicze*»), з чого не видно, чи виконував він тоді писарський уряд у Перемишльській землі¹⁶⁹. Втім, уже 7 вересня того самого року його знову позначено як королівського і перемишльського земського писаря: «*gsum. Andream de Pomorzani Notarium Dni. Regis et terrestr. Premisl.*»¹⁷⁰, а востаннє з цим урядом він згаданий 24 грудня 1463 р.¹⁷¹ Загалом же його довге урядування тривало від 1436 р., з невеликою перервою у 1437 р., майже 27 років. Можливо, урядництво Анджея з Помор'ян не завершилося наприкінці 1463 р., бо про його смерть згадано аж 20 серпня 1465 р., коли перенесли засідання Перемишльського земського суду через відсутність земського писаря, згаданого як покійний («*post mortem Notarii hereditarii olim Andree de Pomorzani*»)¹⁷². Утім, ще раніше, 12 березня 1464 р., під справою у Перемишльському гроді шляхетних Александра проти галицького підчашія Якуба з Сеннова, є приписка «правив писар Ян» («*Iohannes Notarius correxit*»)¹⁷³. Цим Яном, найімовірніше, був Ян з Кобилина («*Iohannes Cobilino notarius manu propria iniciavit hunc librum*») – як він сам себе називав на початку актів Перемишльського гроду за 1462 р.¹⁷⁴

Попри наявність актових книг, наступна згадка про перемишльського земського писаря походить аж з 12 березня 1471 р., і цим писарем був Ян з Прухніка («*nobil. Iohannes de Prochnyk Notarrius terr. Premisl.*»)¹⁷⁵. Казімеж Пшибось після Яна з Прухніка подає у переліку перемишльських земських писарів якогось Пйотра, згаду-

¹⁶⁸ Ibid., 284 (№ 3919).

¹⁶⁹ Ibid., 367 (№ 4771).

¹⁷⁰ Ibid., 374 (№ 4822).

¹⁷¹ Ibid., 425 (№ 5305).

¹⁷² Ibid., 455 (№ 5626).

¹⁷³ Ibid., 438 (№ 5422).

¹⁷⁴ Ibid., CCCXVI, 393.

¹⁷⁵ Ibid., 17: 50 (№ 535).

ваного впродовж кількох місяців як писар, починаючи з 19 вересня 1475 р. («Petrus Notarius»)¹⁷⁶, так само його позначено і в чотирьох справах 12 грудня того самого року¹⁷⁷, а також 8 лютого 1476 р. («nobilis Petrus Notarius»)¹⁷⁸. Через відсутність означення «земський» його можна зарахувати до переліку писарів лише умовно.

Останнім, хто посідав у XV ст. уряд перемишльського земського писаря, був Ян з Розбожа, вихідець із родини Прухницьких: його батько Ян з Розбожа був перемишльським підчашим упродовж 1450–1483 рр.¹⁷⁹ Уперше він фіксується з цим урядом 1 грудня 1478 р. у заголовку судової сесії земського суду як Ян Розборський, писар («Iohanne Rozborsky Notario»)¹⁸⁰. Оскільки поруч згадано земського суддю Анджея Ґоломбека та підсудка Станіслава з Острова, не викликає сумніву, що йшлося про земського писаря. Далі в актах суду є документ з цією самою датою, виставлений на замку в Ярославі, де він у справі проти Миколая Рози вже значиться як «Ян з Розбожа, перемишльський земський писар» («Iohannes de Rozborz Notarius terrestres Premisl.»)¹⁸¹. Прикметною особливістю, що показувала на зміну традиції, є дедалі більша присутність Ян з Розбожа у заголовках судових сесій перемишльських судів, на що раніше натрапляємо рідко (пор. *таблицю 7*)¹⁸². Це опосередковано засвідчує, що наприкінці XV ст. значення земського писаря в ієрархії урядників зростало, і він починав займати в ній помітніше місце.

Галицький земський суд

Перша згадка про галицького земського суддю Збігнева походить з 3 січня 1441 р., хоч матеріали суду збереглися від першої сесії 12 вересня 1435 р. В записках цього суду можна натрапити на раніші згадки про писарів: наприклад, під 22 грудня 1438 р. зна-

¹⁷⁶ Ibid., 18: 112 (№ 735–737).

¹⁷⁷ Ibid., 119 (№ 783), 120 (№ 784–785, 787–790).

¹⁷⁸ Ibid., 128 (№ 837).

¹⁷⁹ Пашин, Перемишльська шляхта, 24; *Urządnicy województwa ruskiego XIV–XVIII wieku. Spisy*, 217 (№ 1832).

¹⁸⁰ AGZ, 18, XCVIII, 171.

¹⁸¹ Ibid., 177 (№ 1173).

¹⁸² Йдеться про латинські номери у заголовках сесій суду.

читься якийсь «Михайло / Міхал писар» («Michal Notarius»)¹⁸³. Чи був він земським писарем до Збігнева? Радше ні, адже сім згадок за 1438–1439 рр. містять інформацію про писаря Михайла / Міхала зі Злотників, галицького міщанина¹⁸⁴. Можливо, саме він виконував певний час обов'язки земського писаря до того, як цей уряд посів Збігнев. На роль тимчасового земського писаря може претендувати й гродський писар Ян («Johannes Notarius castrensis»), згадуваний у справі калуського замкового воєводи проти Зигмунта Кирдейовича на сесії 5 травня 1438 р.¹⁸⁵ Натомість приклади земського писарства Пйотра з Пільховиць походять переважно з документів іншого земського суду – Перемишльського. Пояснення цьому можна бачити у судовій записці 25 травня 1444 р., де Анджей з Помор'ян, на той час королівський писар та перемишльський земський писар, називає Пйотра з Пільховиць своїм братом («nobili Petro de Pyelchouicze, fratre suo»)¹⁸⁶. Загалом, усі згадка про галицьких земських писарів у перемишльських актах показують їхнє укорінення у цій землі та наявність чималої нерухомості у місті Перемишлі, передмісті та однойменному повіті¹⁸⁷. У найдавніших записках Галицького земського суду Пйотра з Пільховиць згадано лише раз без імені («Notarium terrestrem») – у травні 1444 р. в справі Добеслава з Далеяова¹⁸⁸. Постає просте питання, хто тоді виконував ці обов'язки?

Наступний писар Миколай згадується у судових записках тричі 29 травня 1451 р. Казімеж Пшибось вважає його земським писарем, хоча, як видно з наведених прикладів (див. *таблицю 7*), його жодного разу не названо земським. Принаймні у двох записках згадуються ще й зроблені ним уписи певних сум до гродських книг на користь

¹⁸³ AGZ, 12: 51 (№ 461).

¹⁸⁴ Ibid., 40 (№ 350) («Michael Notarius de Zlotnyky civis Haliciensis»), 44 (№ 389) («Michal Notarius civis Haliciensis»), 45 (№ 402) («Michaelem Notarium de Slothnyky civem Haliciensem»), 46 (№ 404) («Michel Notarius de Slothnyky»), 47 (№ 421) («Michael Notarius de Halycz»), 47 (№ 425) («Michal Notarius domine Slothniczkye»), 58 (№ 541) («Michaelem Notarium, civem de Halycz»), 60 (№ 566) («Michal Notarius Haliciensis»).

¹⁸⁵ Ibid., 42 (№ 376).

¹⁸⁶ Ibid., 13: 158 (№ 2224).

¹⁸⁷ Ibid., 113 (№ 1606), 144 (№ 2021), 182 (№ 2559), 189 (№ 2637), 234 (№ 3260), 286 (№ 3952).

¹⁸⁸ Ibid., 12: 123 (№ 1297).

колишнього галицького старости Миколая Парави з Любиня¹⁸⁹. Отож немає певності, що Миколай був земським писарем – радше йшлося про писарство в Галицькому гроді чи особисте писарство на службі в котрогось із місцевих можновладців. Найвірогіднішими патронами видаються пани з Любиня, що від 1443 до 1451 р. тримали в заставі гродове староство у Галичі.

Наступний писар Мартин / Марцін згадується лише раз – 27 лютого 1458 р. Він принаймні був шляхтичем, бо його позначено як «шляхетного Мартина / Марціна писаря». Певні труднощі викликає слово «свій» («suus»), що йде одразу після слова «писар». Враховуючи, що справа точилася між вйтом з Нижніва Михайлом / Міхалом («famosus Michael Advocatus de Nyesznow») та кам'янецьким старостою Міхалом з Бучача, можливою інституційною приналежністю цього писаря могли бути і канцелярія кам'янецького гроду, і особиста канцелярія старости¹⁹⁰.

Наступна згадка 18 серпня 1460 р. стосується Миколая, що тоді був позначений з урядом галицького земського писаря (див. *таблицю 7*). Він не тотожний писареві Миколаю, згадуваному під час судової сесії 29 травня 1451 р. У фрагментарних записках Галицького гродського суду від 1 червня 1463 р., у заголовку сесії, цього Миколая названо «генеральним галицьким писарем» («presente generoso Nicolao Notario Haliciensis generali»)¹⁹¹. Цю дату Казімеж Пшибось у своєму переліку урядників Руського воєводства подає як останню згадку про Миколая¹⁹², проте його було позначено ще раз – на сесії від 13 червня 1463 р. («presente generoso Nicolao Notario terrestri Haliciensis»)¹⁹³. До того ж, у записці від 5 грудня 1463 р. фіксується якийсь писар Миколай («Nicolaum Notarium»)¹⁹⁴, можливо, це також він. Беручи до уваги фрагментарність актових матеріалів з Галича за 1450–1460-ті рр., немає нічого дивного, що про наступного писаря ми дізнаємося аж у 1468 р.

Мова про Мацея зі Старої Ломжі, згадуваного в галицьких земських актах 5 серпня 1468 р.: у заголовку сесії після земського

¹⁸⁹ Ibid., 208 (№ 2435), 209 (№ 2449).

¹⁹⁰ Ibid., 255 (№ 2861).

¹⁹¹ Ibid., CDLII, 449.

¹⁹² *Urządnicy województwa ruskiego XIV–XVIII wieku. Spisy*, 51 (№ 162).

¹⁹³ AGZ, 12: CDLV, 450.

¹⁹⁴ Ibid., 391 (№ 3966).

судді Гната з Кутищ та підсудка Миколая Сенявського значиться «Mathie de Staralomcza ... et Haliciensis terrestris Notario»¹⁹⁵. Йшлося про посідання ним уряду земського писаря, і це припущення не виглядає голослівним навіть через пропуск в ушкодженому тексті документа. Не виключено, що в лакуні мовилося про його обов'язки королівського писаря або пробоща у Бібрці, або й просто вказувалося на його духовний сан¹⁹⁶. Це цілком узгоджується з інформацією у львівській раецькій книзі за 10 січня 1469 р. зі згадкою про нього («domini Mathie de Stara Lomza, regy et terre Haliciensis notarj») ¹⁹⁷ та в реєстрі королівського привілею від 19 травня 1469 р., яким король Казимир IV надавав Бібрці магдебурзьке право, запроваджував ярмарок на 4 жовтня та надавав пробоство Мацею зі Старої Ломжі, на той час галицькому земському писареві («Mathiae de Starolomza, notarii terrestris Haliciensis») ¹⁹⁸. Додатковою інформацією про виконання ним цього уряду є згадки у галицьких ґродських актах за 30 листопада 1472 р., де, поза традиційним представленням галицького земського судді, значиться ще й писар – тут під іменем Мацея з Лапибок («Mathia Notario de Лурубoku»), тобто власника поселення Липибоки в передмісті Буська, де він був плебаном.¹⁹⁹ Поєднання земського писарства з місцем виконання душпастирських обов'язків, імовірно, було непростим з огляду на чималу відстань від Галича до Буська (бл. 100 км). Це змушує уважніше придивитися до коморників земського суду, які гадано споряджали акти та опікувалися канцелярією.

Черговим галицьким земським писарем був брат попереднього Ян зі Старої Ломжі. Єдина згадка про нього у галицьких земських актах датується 22 грудня 1482 р., причому як уже про покійного («olim nblis. Iohannes de Staralonzca Notarius terr. Halic») ²⁰⁰. Казимеж Пшибось, спираючись на датування судової сесії, помилково датував цю згадку як таку, що передує згадці від 25 лютого 1483 р.²⁰¹

¹⁹⁵ Ibid., CCXXI, 318.

¹⁹⁶ Irena Sułkowska-Kuraś, «Maciej ze Starej Łomży h. Rawicz (ok. pol. XV w. – 1505),» w *PSB*, 19: 37.

¹⁹⁷ *Раецька книга міста Львова*, 141 (№ 373).

¹⁹⁸ *MRPS*, 4: 409, supl. № 1017.

¹⁹⁹ *AGZ*, 12: 406 (№ 4079).

²⁰⁰ Ibid., 19: 240 (№ 1340).

²⁰¹ *Urządnicy województwa ruskiego XIV–XVIII wieku. Spisy*, 51 (№ 164).

У самій записці згадано наступного земського писаря Яна Каспера з Ожеховець, про якого піде мова далі. Видається, що завдяки цій згадці можна точніше реконструювати хронологію урядництва писарів. У біографії Мацея зі Старої Ломжі є кілька подій, які не дозволяли би поєднувати з ними урядництво так, як він це робив із душпастирськими обов'язками у Бібрці. В 1475 р. він був у складі посольства до Кафи та до кримського хана Менглі Герая, а згодом перебував на послугах короля як у внутрішніх, так і в зовнішніх стосунках. Цей рік виявився вкрай важливим для зміни політичного ландшафту Криму: османи остаточно витіснили звідти Геную і встановили власний контроль над південним узбережжям півострова. У 1482 р. Мацея було номіновано на кам'янецьке єпископство²⁰². Кшиштоф Прокоп, автор нарисів про кам'янецьких католицьких єпископів, посилаючись на Яна Длугоша зазначає, що номінація Мацея на кам'янецьке єпископство сталася ще в 1479 р.²⁰³ За Яном Длугошем, потому як «Миколай Прохницький, кам'янецький єпископ, помер у Пйотркові та похований у монастирі у Вітові, його наступником на єпископстві став Мацей з Ломжі, королівський писар», а далі зазначено, що новий кам'янецький єпископ був плебаном у Буську та львівським каноніком («plebanum in Busko canonicum Leopoliensem») і що він шляхетного походження герба Равіч («genere nobile, de armis et cognacione Ravitharum»)²⁰⁴. Папа затвердив Мацея на кам'янецькому єпископстві 29 червня 1479 р.²⁰⁵ Виглядає, що принаймні від коронного з'їзду / сейму 1479 р. Мацей мав би виконувати душпастирські обов'язки у Кам'янці, проте це, як ми бачили, було не так.

Повертаючись до попереднього писаря, можна припустити, що брат Мацея з Ломжі Ян, який помер десь перед 1482 р., міг

Див.: AGZ, 19: 239.

²⁰² Irena Sułkowska-Kuraś, «Maciej ze Starej Łomży h. Rawicz (ok. pol. XV w. – 1505),» w *PSB*, 19: 37.

²⁰³ Krzysztof Prokop, *Biskupi kamienieccy od średniowiecza do współczesności. Szkice biograficzne* (Biały Dunajec–Ostróg: Wołanie z Wołynia, 2007), 50–51.

²⁰⁴ «Nicolao Prochniczki, Camenecensi episcopo Pyothrcoviae mortuo et in monasterio Vithoviensi sepulto, Matthias de Lomza notarius regius in episcopatu illi succedit»: Johannes Dlugossii, *Annales seu Cronicae incliti Regni Poloniae*, eds. Krzysztof Baczkowski, Danuta Turkowska (Varsoviae, 2005), 12: 433.

²⁰⁵ *Hierarchia catholica medii aevi sive Summorum Pontificum, S. R. E. cardinalium, ecclesiarum antisstitum series ab anno 1431 usque ad annum 1502 perducta*, ed. Conrad Eubel (Monasterii, 1914), 2: 115.

бути галицьким земським писарем від 1475 р. Перша згадка про його наступника Яна Каспера з Ожеховець походить із заголовку галицької гродської сесії 4 квітня 1481 р. («Casper de Orzechowcze Notario terr. Halic.»)²⁰⁶. Рідкісний випадок, коли земський писар позначений у заголовку судової сесії, нехай і гродського суду. Наступна згадка 1482 р., яка теж стосується участі Яна Каспера у засіданні гродського суду в Галичі, пояснює його клієнтарний зв'язок із панами з Ходчі. Галицький земський писар тут позначений із своїм урядом, але його названо ще й намісником підстарости («Caspar de Orzechowyecz Notario terr. Protunc loco Vicescapitanei»)²⁰⁷. Судячи з кількості подальших згадок, він регулярно брав участь у роботі галицьких судів – як земського, так і гродського, а в записці 9 вересня 1482 р. з галицького гроду Ян Каспер фіксується разом зі своїм батьком Анджеєм («Andrea de eadem Orzechowyecz genitore sui»)²⁰⁸. Інформація актових книг повідомляє не тільки про батька Яна Каспера, але й про його дружину та доньку. У записці від 18 червня 1487 р. він згадується як уповноважений своєї дружини Барбари («Nblis Barbara consors nblis. Iohannis Caspar Notarii terr. Halic.»)²⁰⁹, а в записці від 11 серпня 1488 р. згадано його доньку Анну, дружину Івана / Яна Незвицького («Annam sororem suam germanam consortem nblis. Iohannis Nyezwyeczy»)²¹⁰. Краща збереженість джерел дозволяє не тільки уточнити дати урядування, а й встановити належність урядника до певного клієнтарного кола та бодай трохи висвітлити його родинні пов'язання.

Останнім серед галицьких земських писарів XV ст. був Добеслав Поплавницький. Перша згадка про нього припадає на 11 квітня 1491 р., причому вона показує певні зміни у порядку ведення актових книг. Писаря зафіксовано у заголовку сесії суду, на якій були присутніми суддя, підсудок, підстолій, мечник та інші асесори, а про самого писаря додано примітку, що це його перша сесія: «Prime sessionis Dobeslai Poplawnyczsky Notarii terr. Halic.»²¹¹. Цього ж року в одній з записок згадано його дружину Катерину / Катажину («Nblis.

²⁰⁶ AGZ, 19: CCCLXXXVII, 296.

²⁰⁷ Ibid., CDIII, 300.

²⁰⁸ Ibid., 237 (№ 1328).

²⁰⁹ Ibid., 258 (№ 1428).

²¹⁰ Ibid., 214 (№ 1146).

²¹¹ Ibid., CCCXV, 264.

Dobeslaus Poplawnyczky Notarius terrestris Haliciensis recognovit, quia nbli. Katherine consorti sue»)²¹².

Сяноцький земський суд

Сяноцький земський суд як інституція, що з'явилася після впровадження коронного права, був органічним продовженням суду, котрий діяв у Сяноцькій землі до 1434 р. Інституційна тяглість і розмитість функцій місцевих урядників призвела до складнощів із визначенням особи першого земського писаря. Як уже було обговорено, складнощі випливали з того, що у 1429–1444 та 1446–1479 рр. фіксуються писарі з однаковим іменем. У перший період варіант коливався довкола імені «Андрій / Анджей писар», а після 1446 р. згадуються варіанти «Andree de Lythen»²¹³, і одного разу (див. *таблицю 7*) «Andree Notario» – з доповненнями «сяноцький земський писар» чи «генеральний сяноцький земський писар». Перша згадка містить ще одну особливість: земський писар виконував ще й функції збирача податків із Сяноцької землі. Традиційно позначення «de Lythen» в історіографії передавалося як «з Літині», і цю місцевість ідентифікували з селом у Перемишльській землі. Як було показано вище, така ідентифікація навряд чи коректна. Залишається сподіватися, що нові джерела дозволять розв'язати проблему з визначенням першого сяноцького земського писаря. Утім, попри складнощі з ідентифікацією, хронологія згадок про Анджея з Літині та його перебування на цьому уряді впродовж 1446–1479 рр. тривали найдовше у XV ст. на руських землях Корони – 33 роки.

Наступним сяноцьким земським писарем був Пйотр Бал з Новотанця. Точно датувати початок його урядування складно, і тут знову дослідник стає «заручником» джерел. Перша і єдина згадка про нього походить з 29 серпня 1481 р. – зі справи Сяноцького ґроду, де Пйотр виступав як сторона судового слухання («et Petrum Bal de Nowothanyecz Notarium terr. districtus Sanoc.»)²¹⁴. Натомість роком пізніше, 8 серпня 1482 р., в якості свідка у справі Миколая Яцимирського згадується вже «земський писар Анджей» («Presentibus honor.

²¹² Ibid., 221 (№ 1209).

²¹³ Ibid., 11: 266 (№ 2121).

²¹⁴ Ibid., 16: 173 (№ 1532).

Andrea Notar. terr.»), а разом з ним Бартоломей / Бартош, «слуга вельможного Станіслава сяноцького старости» («et Bartholomeo servo mfi. Stanislai Crtei Sanoc.»)²¹⁵. Можливо, йшлося про попереднього писаря, тоді як Пйотр Бал у 1481 р. був тимчасовим, або ж ситуативним земським писарем: його згадано 22 червня та 29 листопада цього року («Nobil. Nicolaus Bal de Nowothanyecz»)²¹⁶ – без вказання уряду, який він посідав. Адам Фастнахт у статті «Новотанець» (Nowotaniec) в історико-географічному словнику Сяноцької землі зазначає, що після смерті Яна Бала його сини, сяноцький хорунжий Мацей, Пйотр та Миколай ділили спадщину по батькові²¹⁷. Перед цим, 20 грудня 1480 р., усіх братів згадано в одній справі, де Пйотра названо сяноцьким плебаном («Petrus Plebanus Sanoc.»)²¹⁸. Отже, знову натрапляємо на залучення до писарських обов'язків людини Церкви. Виглядає, що земське писарство у родині Пйотра Бала з Новотанця було узвичаєною справою. Його племінник Миколай Бал з Гочви посідав цей уряд від 1501-го до 1518 р.²¹⁹. Загалом же родина нерозривно займала уряди від самого початку впровадження в Сяноку земської ієрархії, а найвищу кар'єру на схилі Середньовіччя зробив Мацей Бал з Гочви, який після уряду хорунжого став підкоморієм, а в 1495 р. сяноцьким каштеляном²²⁰.

Кам'янецький земський суд

Попри відсутність тутешніх судових книг земського суду, інформація про тих, хто посідав уряд земського писаря, дозволяє відтворити цілий спектр застосування знань, умінь та навичок людей XV ст., що вміли писати й були пов'язані з цим найсхіднішим воєводством Польського королівства. Перша згадка про таку особу, шляхтича з Ленчицької землі Домарата зі Шлядкова, походить із сеймика в Кам'янці 23 червня 1439 р., де його згадано як земського

²¹⁵ Ibid., 179 (№ 1586).

²¹⁶ Ibid., 172 (№ 1524), 175 (№ 1552).

²¹⁷ Adam Fastnacht, *Słownik historyczno-geograficzny ziemi sanockiej w średniowieczu*, wyd. Anna Fastnacht-Stupnicka i Antoni Gąsiorowski (Brzozów–Wzdów–Rzeszów, 1998), 2: 170. Сама справа: AGZ, 16: 157–158 (№ 1417).

²¹⁸ AGZ, 16: 157 (№ 1411).

²¹⁹ *Urządnicy województwa ruskiego XIV–XVIII wieku. Spisy*, 271 (№ 2341).

²²⁰ Ibid., 254 (№ 2170), 277 (№ 2396), 263 (№ 2251).

писаря: «Domarati de Sladkow terrestris notarii»²²¹. Можливо, саме він писав цей документ подільської шляхти, адже його кваліфікація, здобута у двох державних канцеляріях Великого князівства Литовського і Корони Польської, була беззаперечною. Решта згадок про нього фіксується в документах про надання йому земельних володінь. У коронній канцелярії його уряд описано так: «Домарат зі Шлядкова, нашої Подільської землі писар» («Domarati de Slathkow terrae nostrae Podoliae notarii»)²²², тобто за звичною формулою опису Подільського воєводства XV ст. у документах королівської канцелярії²²³. Остання на сьогодні згадка про Домарата походить з актів Кам'янецького земського суду 24 січня 1447 р. – у пергаментному документі за підписом і печатками тогочасних земського судді та земського підсудка Миколая з Гуменців та Івана з Боришківців; тут він значиться серед свідків: «Domaratho de Slathkow notario t[ere]stri»²²⁴. З великою долею імовірності, саме Домарат укладав цей документ, який дозволяє побачити різницю у самопрезентації земського писаря і тим, як його позначали колеги королівської канцелярії, для кого чинною залишалася специфічна, а на той час уже архаїчна формула позначення Подільського воєводства як «наша Подільська земля».

Другий відомий нам писар – це Миколай з П'ящиць, про якого докладно оповідалося вище: поза унікальною згадкою 1475 р., його зустрінеш на сторінках джерел нечасто. Перша згадка 1456 р. свідчить про його пов'язання з тодішнім генеральним подільським старостою Бартошем з Бучача. Відтак, з одного боку, навряд чи він тоді виконував обов'язки земського писаря, але з другого, брак згадок про писарів у тогочасній документації Подільського воєводства дозволяє припускати можливість поєднання двох урядів – гродського та земського. Врешті, до цього спонукає і приклад са-

²²¹ Kurtyka, «Z dziejów», 112.

²²² ZDM, 8: 174 (№ 2361), 175 (№ 2362).

²²³ Про це див.: Михайловський, *Історія, мова, географія*, 79–82, 84–87.

²²⁴ ЦДІАЛ України, ф. 181, оп. 2, спр. 649. Сам документ стосувався тогочасного скальського негродового старости Стибора з Коморників та його дружини Анни з Ходоровставу: *Каталог пергаментних документів Центрального державного історичного архіву УРСР у Львові (1233–1799)*, вид. Олег Купчинський та Едуард Ружицький (Київ: Наукова думка, 1972), 92 (№ 160) (тут посилання на старий номер справи).

мого Миколая, зокрема поєднання ним різних за змістом функцій земського писаря та руського вїта у Кам'янці (див. вище, а також *таблицю 7*). Фелікс Кірик згадує Миколая з П'ящиць в контексті привілею Казимира IV для руської громади Кам'янця на вїтївське судочинство у 1491 р. Попри те, що у самому привілеї зазначалося, що вїйти руської громади занедбали свої обов'язки і це спровокувало відплив руських мешканців з міста, король дозволив їм обирати вїйти зі своєї нації та релігії²²⁵.

* * *

Земські писарі Руського та Подільського воєводств у XV ст. постають як справжні єдинокори Середньовіччя. Їхня освіта та вміння оперувати на професійному рівні латинською мовою, якою вони не тільки писали формалізовані документи, а й інтерпретували почуте на судових засіданнях, заслуговують на подив. Спадщина, яку вони по собі залишили, дозволяє не тільки більш предметно й упевнено говорити про історію пізнього Середньовіччя, а й насуває чимало тем, пов'язаних із життям наш предків. У цій статті, на основі аналізу та реінтерпретації відомих фактів, а також дякуючи залученню нових джерел та опрацювань, вдалося не тільки уточнити відомий на сьогодні перелік земських урядників, а й запропонувати йому нові пояснення. Попри те, що, здавалось би, тему урядників після появи відповідних списків з Руського та Подільського воєводства (останнього аж два), певною мірою вже «закрито», перегляд та перепрочитання джерел дозволили наповнити новим змістом відомі факти. У підсумку вдалося суттєво оновити список земських писарів двох воєводств упродовж 1434–1500 рр., зокрема: уточнити датування згадок про їхнє урядування (насамперед першої фіксації на уряді); відкинути імена кількох осіб, присутніх в опублікованих списках; повніше розкрити походження писарів, досвід урядування, регіон походження та місце здобування освіти. На жаль, не всіх вдалося чітко ідентифікувати як земських урядників попри доволі добре, як на реалії руського Середньовіччя, забезпечення джерелами. Сумніви завжди будуть товаришувати історикам давніших часів.

²²⁵ Felix Kiryk, «Z dziejów późnośredniowiecznego Kamieńca Podolskiego,» w *Kamieniec Podolski. Studia z dziejów miasta i regionu*, red. Felix Kiryk (Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, 2000), 1: 73.

Головною особливістю тих, хто посідав уряд земського писаря, була їхня універсальність. Якщо частина з них виконувала, принаймні у першій половині XV ст., писарські обов'язки у гродському суді, або була особистими писарями старост, то чимала група писарів належала до людей Церкви. Таке поєднання не було рідкісним ані наприкінці XV ст., ані у першій чверті XVI ст., адже кількість освічених осіб, що вміли писати латиною, знали руську та польську мови, була вкрай обмеженою: таких людей на ті часи можна назвати радше екзотичними винятками.

Bibliography

Acta officii consistorialis leopoliensis antiquissima. Vol. 1: *Continet acta annorum 1482–1489*, ed. by Wilhelm Rolny.

Vol. 1. Leopoli, 1927.

Vol. 2: *Continet acta annorum 1490–1498*. Leopoli, 1930.

Akta grodzkie i ziemskie.

Vol. 2. Lwów, 1870.

Vol. 4. Lwów, 1873.

Vol. 5. Lwów, 1875.

Vol. 11: *Najdawniejsze zapiski sądów sanockich 1423–1462*. Lwów, 1886.

Vol. 12: *Najdawniejsze zapiski sądów halickich 1435–1475*. Lwów, 1887.

Vol. 13: *Najdawniejsze zapiski sądów przemyskich i przeworskiego 1436–1468*. Lwów, 1888.

Vol. 14: *Najdawniejsze zapiski sądów lwowskich 1440–1456*. Lwów, 1889.

Vol. 15: *Najdawniejsze zapiski sądów lwowskich od r. 1457 do 1500*. Lwów, 1891.

Vol. 16: *Najdawniejsze zapiski sądów sanockich 1463–1552*. Lwów, 1894.

Vol. 17: *Najdawniejsze zapiski Sądów grodzkich przemyskich i lwowskich 1469–1506*. Lwów, 1901.

Vol. 18: *Najdawniejsze zapiski Sądu ziemskiego przemyskiego 1469–1506*. Lwów, 1903.

Vol. 19: *Najdawniejsze zapiski Sądu ziemskiego przeworskiego 1458–1506*. Lwów, 1906.

Archiwum Główne Akt Dawnych, Metryka Koronna, sygn. 13.

Архив Yugo-Zapadnoj Rossii. Vol. 8/1: *Materialy dlya istorii mestnogo upravleniya v svyazi s istoriej soslovnoj organizaciii. Akty Barskogo starostva XV–XVI v.*, compl. by Mihail Grushevskij. Kiev, 1893.

Bartoszewicz, Agnieszka. «O potrzebie badań nad kulturą pisma w późnośredniowiecznej Polsce. Na marginesie książki Anny Łosowskiej.» *Studia Źródłoznawcze* 51 (2013): 172–177.

Białkowski. Leon. *Podole w XVI wieku. Rysy społeczne i gospodarcze*. Warszawa, 1921.

Białkowski. Leon. *Ze wschodu i zachodu*. Lublin, 1929.

Boniecki, Adam. *Herbarz polski*.

Vol. 3: *Chmielewscy–Czetowscy*. Warszawa, 1900.

Vol. 14: *Lasoccy–Liwiński*. Warszawa, 1911.

Dąbkowski, Przemysław. «Z przeszłości ksiąg grodzkich i ziemskich żydaczowskich.» In *Księga pamiątkowa ku czci Bolesława Orzechowicza*, 1: 234–256. Lwów, 1916.

Dąbkowski, Przemysław. *Księgi sądowe przemyskie i przeworskie w dawnej Polsce*. Przemyśl, 1936.

Długosii, Johannis. *Annales seu Cronicae incliti Regni Poloniae*, eds. Krzysztof Baczkowski, Danuta Turkowska. Vol. 12: 1462–1480. Varsoviae, 2005.

Dokumenty pokoju brzeskiego między Polską i Litwą a Zakonem krzyżackim z 31 grudnia 1435 roku, compls. Adam Szweda, Marcin Hlebionek, Sobiesław Szybkowski etc. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2021.

Dworzaczek, Włodzimierz. *Genealogia. Tablicy*. Warszawa: PWN, 1959.

Dworzaczek, Włodzimierz. *Leliwici Tarnowscy. Z dziejów możnowładztwa małopolskiego, wiek XIV–XV*. Warszawa: PAX, 1971.

Fastnacht, Adam. *Catalogus diplomatum Bibliothecae Instituti Ossolinian, Supplementum I: inde ab anno 1279 usque ad annum 1506*. Wratislaviae: Istitutum Ossolinianum, 1951.

Fastnacht, Adam. *Słownik historyczno-geograficzny ziemi sanockiej w średniowieczu*, eds. Anna Fastnacht-Stupnicka i Antoni Gąsiorowski. Vol. 2: J–N. Brzozów–Wzdów–Rzeszów, 1998.

Gąsiorowski, Antoni. «Orzeszkowo.» In *Słownik historyczno-geograficzny województwa poznańskiego w średniowieczu*. 3/3: 453–454. Poznań: PTPN, 1997.

Halecki, Oskar. *Z Jana Zamoyskiego Inwentarza Archiwum Koronnego. Materiały do dziejów Rusi i Litwy*. Krakowie: Akademii Umiejętności, 1917.

Haliv, Mykola. «Litynski herba Sas u XV – seredyni XVI st.» *Henealohichni zapysky* 13 (2015): 10–23.

Hierarchia catholica medii aevi sive Summorum Pontificum, S. R. E. cardinalium, ecclesiarum antistitum series ab anno 1431 usque ad annum 1502 perducta, ed. by Conrad Eubel. Vol. 2. Monasterii, 1914.

Jurek, Tomasz. «Szamotulski Wincenty Świdwa h. Nałęcz (zm. 1444).» In *Polski Słownik Biograficzny*. 46: 584–587. Warszawa–Kraków: Instytut Historii PAN, 2009–2010.

Katalog dokumentów pergaminowych ze zbiorów Tomasza Niewodniczańskiego w Bitburgu, eds. Janina Tomaszewicz, Maciej Zdanek. Kraków: Societas Vistulana, 2004.

Kataloh perhamentnykh dokumentiv Tsentralnoho derzhavnoho istorichnoho arkhivu URSR u Lvovi (1233–1799), compl. Oleh Kupchynskyi ta Eduard Ruzhytskyi. Kyiv: Naukova dumka, 1972.

Kiryk, Felix. «Z dziejów późnośredniowiecznego Kamieńca Podolskiego.» In *Kamieniec Podolski. Studia z dziejów miasta i regionu*, ed. by Felix Kiryk. 1: 67–109. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, 2000.

Krzyżaniakowa, Jadwiga. «Urzędnicy kancelarii królewskich w wielkopolskich kapitułach katedralnych w XV wieku.» In *Droga historii. Studia ofiarowane profesorowi Józefowi Szymańskiemu w siedemdziesiąt rocznice urodzin*, eds. Piotr Dymiel, Krzysztof Skupieński, Barbara Trelińska, 227–244. Lublin: Wydawnictwo UMS, 2001.

Kurtyka, Janusz. «Nadanie starostwa podolskiego Teodorykowi z Buczacza w 1442 roku. (Z dziejów królewszczyzn na Podolu w XV i XVI wieku).» In *Księga jubileuszowa profesora Feliksa Kiryka, «Annales Academiae Pedagogicae Cracoviensis» 21, Studia Historica III*, 69–102. Kraków, 2004.

Kurtyka, Janusz. «Rzeszowski Jan h. Półkozic (1435 lub 1436–1436).» In *Polski Słownik Biograficzny*. 34: 62–70. Wrocław–Warszawa–Kraków: Ossolineum, 1992–1993.

Kurtyka, Janusz. «Z dziejów walki szlachty ruskiej o równouprawnienie: represje lat 1426–1427 i sejmiki roku 1439.» *Roczniki Historyczne* 66 (2000): 83–120.

Kus, Józef. «Manowie jarosławscy. Z zagadnień stosunków lennych na Rusi Czerwonej (XIV–XVI w.).» *Przemyskie zapiski historyczne. Studia i materiały poświęcone historii ziem Polski południowo-wschodniej* 3 (1985): 19–36.

Kwiatkowski, Saturnin. «Wykaz dostojników duchownych i świeckich tudzież urzędników z czasów Władysława Warneńczyka.» In *Archiwum Komisji Historycznej*. 3: 61–118. Kraków: Akademia Umiejętności, 1886.

Łosowska, Anna. «Mieszkańcy późnośredniowiecznego Drohobycza w świetle akt konsystorza przemyskiego.» *Дрогобицький краєзнавчий збірник* 16 (2012): 62–78.

Łosowska, Anna. «Paweł i inni pisarze przeworscy w drugiej połowie XV wieku.» *Miscelanea Historico-Archivistica* 22 (2015): 89–105.

Matricularum Regni Polinae Summaria, ed. by Theodorus Wierzbowski.

Vol. 1: *Casimiri IV regis tempora compectens (1447–1492)*. Varsoviae, 1905.

Vol. 3: *Alexandri regis tempora compectens (1501–1506)*. Varsoviae, 1908.

Vol. 4: *Sigismundi I regis tempora compectens (1507–1548)*. Varsoviae 1915.

Metryka Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1400–1508, eds. Antoni Gąsiorowski, Tomasz Jurek and Izabela Skierska. Vol. 1: *Tekst*. Kraków: Societas Vistulana, 2004.

Mikulski, Krzysztof. «Urzędy ziemskie w Królestwie Polskim od końca XIV w. do drugiej połowy XVI w. – niuanse polityki nominacyjnej Jagiellonów.» In *Człowiek twórcą historii*, ed. by Cezary Kuklo and Wojciech Walczak. 2: 115–144. Białystok, 2024.

Mykhaylovskiy, Vitaliy. «Dolia aktovykh knyh istorychnoho Podillia: dva epizody z 1595 i 1704 rokiv.» In *Kriz stolittia. Studii na poshanu Mykoly Krykuna z nahody 80-richchia*, 396–416. Lviv, 2012.

Mykhaylovskiy, Vitaliy. «Dokumenty podilskykh (kamianetskykh) heneralnykh starost na zastavu korolivshchyn (1442–1506 rr.)» *Kyivska starovyna* 2 (2003): 65–81.

Mykhaylovskiy, Vitaliy. *Elastychna spilnota. Podilska shliakhta v druhii polovyni XIV – 70-kh rokakh XVI stolittia*. Kyiv: Tempora, 2012.

Mykhaylovskiy, Vitaliy. *Istoriia, mova, heohrafiia: toponimy serednovichnoho Podillia*. Kyiv: Tempora, 2021.

Mykhaylovskiy, Vitaliy. «Kholmaska zemlia.» In *Entsyklopediia istorii Ukrainy*. 10: 404–405. Kyiv: Naukova dumka, 2013.

Mykhaylovskiy, Vitaliy. «Pershi roky funktsionuvannia halytskoho zemskoho sudu (1435–1440): uchasnyky ta killkist zasidan.» *Halych. Zbirnyk naukovykh prats* 7 (2022): 105–142.

Mykhaylovskiy, Vitaliy. «Pryvilei korolia Vladyslava III na ka-

mianetske starostvo dla Teodoryka z Buchacha 1442 r.» *Naukovi pratsi Kamianets-Podilskoho Derzhavnoho pedahohichnoho universytetu. Istorychni nauky* 11 (2003): 44–58.

Nowak, Tadeusz. *Własność ziemska w ziemi Łęczyckiej w czasach Władysława Jagiełły*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2003.

Pashin, Sergej. *Peremysł'skaya shlyahha vtoroj poloviny XIV – nachala XVI veka. Istoriko-genealogicheskoe issledovanie*. Tyumen': Izdatel'stvo Tyumenskogo gosudarstvennogo universiteta, 2001.

Petryshak, Bohdana. «Kariery publicznykh notariiv u Lvovi XV–XVI st.» *Średniowiecze Polskie i Powszechnie* 3 (7) (2011): 171–185.

Piankova, Yelyzaveta. «Uriadnytska kariera bratviv Khodetskykh na ruskykh zemliakh Korony Polskoi u druhii polovyni XV – pershii tretyni XVI stolittia.» *Kyivski istorychni studii* 2 (2018): 29–33.

Prokop, Krzysztof. *Biskupi kamienieccy od średniowiecza do współczesności. Szkice biograficzne*. Biały Dunajec–Ostróg: Wołanie z Wołynia, 2007.

Raietska knyha mista Lvova (1460–1506), compls. Myron Kapral, Bohdana Petryshak. Lviv, 2020.

Rozov, Volodymyr. *Ukrainski hramoty*. Vol. 1: XIV v. i persha polovyna XV v. Kyiv, 1928.

Smutok, Ihor. *Ruska shliakhta Peremysł'skoi zemli (XIV–XVIII st.) Rodovody*. Vol. 5. Lviv, 2021.

Stankowa, Maria. «Sąd hrubieszowski w XV w.» *Rocznik Lubelski* 16 (1973): 27–40.

Sułkowska-Kuraś, Irena. «Maciej ze Starej Łomży h. Rawicz (ok. pol. XV w. – 1505).» In *Polski Słownik Biograficzny*. 19: 36–37. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk: Ossolineum, 1974.

Szyska, Janusz. «Dobra pomorzańskie Kierdejów (Kierdejowiczów) w ziemi lwowskiej w XV wieku.» *Średniowiecze Polskie i Powszechnie* 12 (16) (2020): 161–208.

Trawka, Renata. *Kmitowie. Studium kariery politycznej i społecznej w późnośredniowiecznej Polsce*. Kraków: Societas Vistulana, 2005.

Tsentrалnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Kyiv, f. 37, «Kamianetskyi zemskyi sud», op. 1, spr. 1–11.

Tsentrалnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Kyiv, f. 39, «Mahistrat m. Kamianets-Podilskyi», op. 1, spr. 3, «Aktova knyha za 1554–1563 rr.».

Tsentrалnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Lviv, f. 6, «Halytskyi zemskyi sud», op. 1, spr. 1–5.

Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Lviv, f. 10, «Lvivskiy zemskiy sud», op. 1, spr. 3–5, 164–165.

Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Lviv, f. 12, «Perevorskiy zemskiy sud», op. 1, spr. 1–4; op. 2, spr. 1.

Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Lviv, f. 14, «Peremysklyi zemskiy sud», op. 1, spr. 1–5.

Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Lviv, f. 16, «Sianotskiy zemskiy sud», op. 1, spr. 1–3.

Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Lviv, f. 181, «Lianskoronski, hrafy», op. 2, spr. 649.

Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Lviv, f. 181, «Lianskoronski, hrafy», op. 2, spr. 1649.

Urządnicy grodzcy i ziemscy lwowscy w latach 1352–1783, compl. Karol Maleczyński. Lwów, 1938.

Urządnicy małopolscy XII–XV wieku. Spisy, compl. Janusz Kurtyka, Tomasz Nowakowski, Franciszek Sikora etc. Wrocław–Warszawa–Kraków: Ossolineum, 1990.

Urządnicy podolscy XIV–XVIII wieku. Spisy, compl. Eugeniusz Janas, Witold Kłaczewski, Janusz Kurtyka and Anna Sochacka. Kórnik: Biblioteka Kórnicka, 1998/

Urządnicy województwa podolskiego XV–XVIII wieku (powiaty czerwonoogrodzki, kamieniecki, latyczowski). Spisy, compl. Kazimierz Przyboś. Kraków: Uniwersytet Jagielloński, 1994.

Wilamowski, Maciej «Nadvirna familia Potra ta Andzheia Odronzhiv zi Sprovy, voievod ta starost ruskykh.» *Moloda natsiia* 3 (2001): 85–148.

Wyrostek, Ludwik. *Ród Dragów-Sasów na Węgrzech i Rusi Halickiej*. Kraków, 1932.

Zapisy sesji sądowych w Hrubieszowie z lat 1429–1470, compl. Grzegorz Jawor, Małgorzata Kołacz-Chmiel, Anna Sochacka. Warszawa: DiG, 2023.

Zazuliak, Yurii. «Lvivska konfederatsiia 1464 roku: sproba prozopohrafichnoho doslidzhennia yii uchasnykiv.» *Zapysky naukovohto tovarystva imeni Shevchenka* 240 (2000): 396–415.

Zbiór dokumentów Małopolskich.

Vol. 5: *Dokumenty z lat 1401–1440*, compl. Irena Sułkowska-Kuraś i Stanisław Kuraś. Wrocław–Warszawa–Kraków: Ossolineum, 1970.

Vol. 8: *Dokumenty z lat 1435–1450. Uzupełnienie: dokumenty z*

lat 1286–1442, compl. Irena Sułkowska-Kuraś i Stanisław Kuraś. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk: Ossolineum, 1975.

Abstract

Unicorns of our Middle Ages. Scribes of the Land Courts of Ruthenian and Podolian Voivodeships in 1434–1500

The article analyzes the quantitative composition, qualifications, regions of origin, and work experience of scribes in the land courts of the Ruthenian and Podolian Voivodeships from 1434 to 1500. The Ruthenian Voivodeship included the land courts of Lviv, Przemyśl, Halych, and Sannok, while the Podolian Voivodeship encompassed the Kamyanets land courts. A unique feature of the Ruthenian Voivodeship was the visiting sessions of the Przemyśl land court in Przeworsk and, presumably, of the Lviv land court in Zhydachiv. This study revises, supplements, and clarifies the existing list of land scribes in these voivodeships, drawing on newly discovered data and a re-examination of all available references to these officials. The article focuses on the earliest references to the scribes' appointments in both voivodeships, their experience in governance or as scribes in other institutions, their educational background, regions of origin, and the frequency of references to their governance. Notably, given the shortage of qualified personnel, individuals from the Catholic Church, who often had the requisite knowledge of Latin, were recruited to fulfill governmental roles, thus combining zemstvo governance with their pastoral duties. A particularly remarkable figure is Mykolay from Pyashchytsi, a Kamyanets zemstvo scribe, who concurrently served as a personal scribe to the Starosta and as the Vogt of the Ruthenian community in Kamyanets. In the late Middle Ages, the skill of writing was rare in the Ruthenian territories of the Kingdom of Poland. Those who could draft Latin documents for courts where proceedings occurred in both Ruthenian and Polish were highly valuable.

Keywords: clerk, official, land court, education, writing, Polish Kingdom, Ruthenian voivodeship, Podolian voivodeship.